

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამა

მიხეილ გურგენიძე

**BRICS-ის დაპირისპირება ამერიკულ დოლართან და
დედოლარიზაციის პოლიტიკის ეფექტიანობა (2009–
2025)**

ნაშრომი შესრულებულია საერთაშორისო ურთიერთობების ბაკალავრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

თბილისი

2026

აბსტრაქტი

ნაშრომი იკვლევს BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკას და აფასებს მის გავლენას წევრი სახელმწიფოების ფინანსური ავტონომიის ზრდაზე. კვლევის მთავარი მიზანია დადგინდეს, რამდენად ეფექტიანად ახერხებს BRICS ამერიკულ დოლარზე დამოკიდებულების შემცირებას და ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმების განვითარებას თანამედროვე საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში.

კვლევა ეფუძნება ნეორეალიზმის თეორიულ ჩარჩოს, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოები საერთაშორისო სისტემაში საკუთარი უსაფრთხოების, ავტონომიისა და ძალაუფლების გასაზრდელად მოქმედებენ. ნაშრომში განხილულია დოლარის გლობალური დომინაციის ისტორიული და სტრუქტურული საფუძვლები, BRICS-ის ფორმირების წინაპირობები, ორგანიზაციის ფინანსური ინსტიტუტების განვითარება და დედოლარიზაციის მიმართულებით განხორციელებული პოლიტიკა.

კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ BRICS-ის წევრი სახელმწიფოები აქტიურად ცდილობენ ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაზრდას, ფინანსური თანამშრომლობის გაძლიერებასა და დასავლურ ფინანსურ ინსტიტუტებზე დამოკიდებულების შემცირებას. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ახალი განვითარების ბანკის (NDB), კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმებისა (CRA) და ალტერნატიული გადახდის სისტემების განვითარებას. მიუხედავად ამისა, კვლევა ადასტურებს, რომ დოლარი კვლავ ინარჩუნებს წამყვან პოზიციას საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში, რაც BRICS-ის შესაძლებლობებს გარკვეულწილად ზღუდავს.

ნაშრომის მთავარი დასკვნაა, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა ხელს უწყობს წევრი სახელმწიფოების ფინანსური ავტონომიის ზრდას, თუმცა ამ ეტაპზე ვერ ქმნის დოლარის გლობალური დომინაციის სრულფასოვან ალტერნატივას. შესაბამისად, დედოლარიზაცია განიხილება როგორც გრძელვადიანი და ეტაპობრივი პროცესი, რომლის წარმატება დამოკიდებულია ორგანიზაციის ინსტიტუციურ განვითარებასა და საერთაშორისო ეკონომიკური გარემოს ცვლილებაზე.

საკვანძო სიტყვები: BRICS, დედოლარიზაცია, ფინანსური ავტონომია, ნეორეალიზმი, საერთაშორისო ფინანსური სისტემა, ამერიკული დოლარი.

Abstract

This thesis examines the de-dollarization policy of BRICS and evaluates its impact on the financial autonomy of its member states. The main objective of the research is to determine the extent to which BRICS has been successful in reducing dependence on the United States

dollar and promoting alternative financial mechanisms within the contemporary international financial system.

The study is based on the theoretical framework of neorealism, which argues that states seek to enhance their security, autonomy, and power within the international system. The thesis analyzes the historical and structural foundations of the dollar's global dominance, the emergence of BRICS, the development of its financial institutions, and the policies implemented to support de-dollarization.

The findings indicate that BRICS member states have actively promoted the use of national currencies in international trade, strengthened financial cooperation, and sought to reduce their dependence on Western financial institutions. Particular attention is given to the role of the New Development Bank (NDB), the Contingent Reserve Arrangement (CRA), and the development of alternative payment systems. However, the research also demonstrates that the U.S. dollar continues to maintain a dominant position in the global financial system, limiting the effectiveness of BRICS initiatives.

The study concludes that BRICS' de-dollarization policy contributes to increasing the financial autonomy of its member states, but it has not yet created a viable alternative to the global dominance of the U.S. dollar. Therefore, de-dollarization should be understood as a gradual and long-term process whose success depends on the institutional development of BRICS and broader changes in the international economic environment.

Keywords: BRICS, de-dollarization, financial autonomy, neorealism, international financial system, U.S. dollar.

აბრევიატურები

BRICS - Brazil, Russia, India, China, South Africa - ბრაზილია, რუსეთი, ინდოეთი, ჩინეთი, სამხრეთ აფრიკა

NDB - New Development Bank - ახალი განვითარების ბანკი

CRA - Contingent Reserve Arrangement - კონტიგენტური რეზერვები შეთანხმება

IMF - International Monetary Fund - საერთაშორისო სავალუტო ფონდი

WB - World Bank - მსოფლიო ბანკი

WTO - World Trade Organization - მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია

GDP - Gross Domestic Product - მთლიანი შიდა პროდუქტი

SWIFT - Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunicaton - ბანკთაშორისი კომუნიკაციის საერთაშორისო სისტემა

CBDC - Central Bank Digital Currency - ცენტრალური ბანკის ციფრული ვალუტა

USD - United States Dollar - ამერიკული დოლარი

RMB - Renminbi - ჩინური იუანი

G7 - Group of Seven - დიდი შვიდეული

G20 - Group of Twenty - დიდი ოცეული

სარჩევი

შესავალი.....	6
კვლევის დიზაინი და მეთოდოლოგია.....	8
ცვლადების ოპერაციონალიზაცია.....	9
თავი I. ლიტერატურის მიმოხილვა.....	11
თავი II. თეორიული ჩარჩო.....	15
თავი III. კვლევის ძირითადი ნაწილის სტრუქტურა.....	16
3.1 დოლარის გლობალური დომინაციის ისტორიული და სტრუქტურული საფუძვლები.....	16
3.2 BRICS-ის ფორმირება და ფინანსური დღის წესრიგის ჩამოყალიბება 2009–2014 წლებში.....	20
3.3 ინსტიტუციური განვითარება 2014–2021 წლებში.....	24
3.4 დედოლარიზაციის დაჩქარებული ეტაპი 2022–2025 წლებში.....	27
3.5 ეფექტიანობის შეფასების ინდიკატორები.....	31
3.6 სტრუქტურული, ინსტიტუციური და პოლიტიკური შეზღუდვები.....	34
3.7 ძირითადი ნაწილის საერთო ლოგიკა.....	37
თავი IV. ძირითადი მიგნებები და თეორიული ანალიზი	38
დასკვნა.....	42
ბიბლიოგრაფია.....	44

შესავალი

საკითხის აღწერა და აქტუალობა

თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში ფინანსური სისტემა მხოლოდ ეკონომიკური ურთიერთობების ტექნიკური სივრცე აღარ არის. ვალუტა, გადახდის მეთოდები, სავალუტო რეზერვები და საკრედიტო ინსტიტუტები, ეს ყველაფერი პირდაპირ უკავშირდება სახელმწიფოთა ძალაუფლებას, უსაფრთხოებასა და საგარეო პოლიტიკურ შესაძლებლობებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ამერიკულ დოლარს, რადგან ის გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობაში, ენერგორესურსების ფასების განსაზღვრაში, ცენტრალური ბანკების რეზერვებსა და გლობალურ ფინანსურ ტრანზაქციებში. ამიტომ დოლარის დომინანცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ისეთი სტრუქტურული უპირატესობა, რომელიც აშშ-ს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გავლენას აძლიერებს არა მხოლოდ მოკავშირეებთან, არამედ კონკურენტებთან მიმართებით.

დოლარის განსაკუთრებული მდგომარეობა ისტორიულად დაკავშირებულია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ შექმნილ წესრიგთან. ბრეტონ-ვუდსის სისტემამ დოლარს მისცა ცენტრალური ფუნქცია საერთაშორისო სავალუტო სისტემაში, ხოლო შემდეგ, მიუხედავად ოქროს სტანდარტთან კავშირების გაწყვეტისა, დოლარმა შეინარჩუნა თავისი პოზიცია ღრმა ფინანსური ბაზრების, ამერიკული სახელმწიფო ობლიგაციების, ინსტიტუციური ნდობისა და ქსელური ეფექტის გამო. ეს ნიშნავს, რომ დოლარი ძლიერია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ აშშ დიდი ეკონომიკაა, არამედ იმიტომაც, რომ საერთაშორისო ბაზრების დიდი ნაწილი უკვე მის გარშემოა მოწყობილი. ასეთი სტრუქტურის შეცვლა უფრო რთულია, ვიდრე რაიმე ერთი პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღება.

საკითხის აქტუალობა განსაკუთრებით გაიზარდა 2008 წლის ფინანსური კრიზისის, 2014 წლის ყირიმის ანექსიის შემდეგ დაწესებული სანქციებისა და 2022 წელს რუსეთ-უკრაინის ფართომასშტაბიანი ომის შემდეგ. ამ მოვლენებმა ბევრი სახელმწიფოსთვის უფრო ნათელი გახადა, რომ დოლარზე დამოკიდებულება შეიძლება იქცეს პოლიტიკურ სისუსტედ. როდესაც სახელმწიფო ან კომპანიები დამოკიდებულნი არიან დოლარზე, დასავლურ ბანკებზე ან გადახდის სისტემებზე, მათზე ზეწოლა შესაძლებელია არა მხოლოდ სამხედრო ან დიპლომატიური გზით, არამედ ფინანსური მექანიზმებითაც. აქტივების გაყინვა, სანქციები, ტრანზაქციების შეზღუდვა და საერთაშორისო კაპიტალზე წვდომის დაბლოკვა სწორედ ამ ფინანსური ძალაუფლების გამოვლინებებია.

ამ კონტექსტში BRICS-ის გაერთიანება წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პლატფორმას, რომელიც ცდილობს დასავლურ ფინანსურ

დომინაციასთან ადაპტაციასა და გარკვეულწილად მის დაბალანსებას. BRICS თავდაპირველად აერთიანებდა ბრაზილიას, რუსეთს, ინდოეთს, ჩინეთსა და სამხრეთ აფრიკას, ხოლო შემდეგ გაფართოვდა და მოიცვა სხვა განვითარებადი ქვეყნები. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ქვეყნები ეკონომიკური მოდელებით, პოლიტიკური სისტემებითა და საგარეო პოლიტიკური ინტერესებით ერთმანეთისგან განსხვავდებიან, მათ აერთიანებთ საერთო უკმაყოფილება არსებული გლობალური მმართველობის მიმართ. მათთვის მნიშვნელოვანია საერთაშორისო სისტემაში მეტი ეკონომიკური ავტონომია და ნაკლები დამოკიდებულება დასავლურ ინსტიტუტებზე.

დედოლარიზაცია ამ პროცესის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულებაა. დედოლარიზაცია არ ნიშნავს დოლარის ერთ დღეში გაქრობას ან მის სრულ ჩანაცვლებას სხვა ვალუტით. უფრო ზუსტად, იგი გულისხმობს დოლარის გამოყენების ეტაპობრივ შემცირებას იმ სფეროებში, სადაც სახელმწიფოებს შეუძლიათ ალტერნატიული მეთოდების გამოყენება. ასეთ სფეროებს მიეკუთვნება ორმხრივი ვაჭრობა ეროვნულ ვალუტებში, ცენტრალური ბანკების სავალუტო რეზერვების დივერსიფიკაცია, საკუთარი გადახდის სისტემების განვითარება, ოქროს რეზერვების ზრდა, ახალი ფინანსური ინსტიტუტების გაძლიერება და საერთაშორისო შეთანხმებების გაფორმება დოლარის გვერდის ავლით.

BRICS-ის დონეზე დედოლარიზაციის იდეა უკვე 2009 წლის ეკატერინბურგის სამიტიდან ჩანს, როდესაც ლიდერებმა უფრო სტაბილური, პროგნოზირებადი და დივერსიფიცირებული საერთაშორისო სავალუტო სისტემის საჭიროებაზე გაამახვილეს ყურადღება. შემდეგ ეს იდეა ეტაპობრივად გადაიქცა პრაქტიკულ პოლიტიკად. შეიქმნა ახალი განვითარების ბანკი, დაიდო კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმება, გაიზარდა საუბარი ეროვნულ ვალუტებში ვაჭრობაზე, დაიწყო გადახდის ალტერნატიული მექანიზმების განხილვა და 2022 წლის შემდეგ ეს საკითხი კიდევ უფრო აქტუალური გახდა სანქციებისა და გეოპოლიტიკური დაპირისპირების ფონზე.

საკვლევი კითხვა

ამ ნაშრომის მთავარი საკვლევი კითხვა არის შემდეგი: რატომ ვერ შეძლო BRICS-მა 2009–2025 წლებში დედოლარიზაციის პოლიტიკის საშუალებით ამერიკული დოლარის გლობალური დომინაციის არსებითად შემცირება, მიუხედავად აქტიური პოლიტიკური და ინსტიტუციური მცდელობებისა? ეს კითხვა მიზნად ისახავს არა მხოლოდ იმის აღწერას, თუ რა გააკეთა BRICS-მა, არამედ იმ მიზეზების ახსნასაც, რის გამოც შედეგი შეზღუდული აღმოჩნდა. ანუ კვლევა ცდილობს გაარკვიოს, რატომ არის დედოლარიზაცია ძალიან რთული გლობალურ დონეზე.

ჰიპოთეზა

კვლევის ჰიპოთეზა ასეთია: BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა 2009–2025 წლებში იძლევა გარკვეულ შედეგებს ბლოკის შიდა ურთიერთობებსა და ცალკეულ ორმხრივ შეთანხმებებში, თუმცა ვერ ახერხებს დოლარის გლობალური დომინაციის არსებით შემცირებას, რადგან დოლარის ძალა ეფუძნება არა მხოლოდ აშშ-ის პოლიტიკურ ნებას, არამედ საერთაშორისო ფინანსური სისტემის სტრუქტურულ საფუძვლებს, ბაზრების ნდობასა და BRICS-ის წევრებს შორის ინტერესთა განსხვავებას. ამგვარად, BRICS-ის პოლიტიკის ეფექტიანობა იზღუდება როგორც გარე სისტემური ფაქტორებით, ასევე შიდა პოლიტიკური და ეკონომიკური არაერთგვაროვნებით.

კვლევის დიზაინი და მეთოდოლოგია

კვლევის დიზაინი არის “ქეის სთადი”, რადგან ნაშრომი სიღრმისეულად აანალიზებს ერთ კონკრეტულ შემთხვევას: BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკას 2009–2025 წლებში. ქეის სთადი საშუალებას იძლევა პროცესი განხილული იყოს ისტორიულ, პოლიტიკურ და ინსტიტუციურ კონტექსტში. ამასთან კვლევა არის დაყოფილი დროებად: პირველი ეტაპია 2009–2014 წლები, როდესაც დისკუსია უფრო ფორმალურ განცხადებებზე ორიენტირებული იყო. მეორე ეტაპია 2014–2021 წლები, როდესაც გაჩნდა ინსტიტუციური მექანიზმები. მესამე ეტაპია 2022–2025 წლები, როდესაც სანქციებმა და გეოპოლიტიკურმა დაპირისპირებამ დედოლარიზაცია უფრო პრაქტიკულ დღის წესრიგად აქცია.

მეთოდოლოგიურად ნაშრომი ეფუძნება ხარისხობრივ ანალიზს, დოკუმენტების შესწავლას, “პროცეს-ტრესინგს” და შეზღუდულ შედარებით ანალიზს. დოკუმენტების ანალიზში იგულისხმება BRICS-ის სამიტების დეკლარაციები, ოფიციალური განცხადებები, საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების მონაცემები და ანალიტიკური ლიტერატურა. პროცეს-ტრესინგი გამოიყენება იმის დასადგენად, როგორ გადავიდა BRICS ფორმალური უკმაყოფილებიდან ინსტიტუციურ და პრაქტიკულ ნაბიჯებზე. შედარებითი ანალიზი კი გამოიყენება პერიოდებს შორის განსხვავებების გამოსავლენად: რატომ იყო 2022 წლის შემდეგ დედოლარიზაციის რიტორიკა და პოლიტიკა უფრო აქტიური, ვიდრე 2009–2014 წლებში.

კვლევის შეზღუდვაც უნდა აღინიშნოს. დედოლარიზაციის ეფექტიანობის სრულად გაზომვა რთულია, რადგან ყველა ფინანსური შეთანხმება საჯარო არ არის, ზოგიერთი მონაცემი არასრულია. გარდა ამისა, BRICS არ არის კლასიკური საერთაშორისო ორგანიზაცია მკაცრი ინსტიტუციური იერარქიით. იგი უფრო მოქნილი პლატფორმაა, სადაც გადაწყვეტილებები დიდწილად კონსენსუსს ეფუძნება. ამიტომ ნაშრომი არ ამტკიცებს, რომ BRICS-ის პოლიტიკა სრულად წარუმატებელია, უფრო ზუსტად, იგი აფასებს, რატომ არის მისი წარმატება ნაწილობრივი.

ცვლადების ოპერაციონალიზაცია

კვლევის მეცნიერული სანდოობის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია გამოყენებული ცვლადების მკაფიო განსაზღვრა და მათი ოპერაციონალიზაცია. ოპერაციონალიზაცია გულისხმობს თეორიული ცნებების ისეთ ფორმაში გადაყვანას, რომელიც შესაძლებელს ხდის მათი პრაქტიკული ანალიზისა და შეფასების განხორციელებას. მოცემულ კვლევაში მთავარი ყურადღება გამახვილებულია BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკასა და მის გავლენაზე წევრი სახელმწიფოების ფინანსურ ავტონომიაზე.

კვლევის ფარგლებში დამოუკიდებელ ცვლადად განისაზღვრა BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა, ხოლო დამოკიდებულ ცვლადად – ფინანსური ავტონომიის ზრდა. აღნიშნული ცვლადების შერჩევა გამომდინარეობს კვლევის ძირითადი კითხვიდან, რომელიც ეხება იმას, თუ რამდენად ეფექტიანად ახერხებს BRICS-ის მიერ განხორციელებული ფინანსური პოლიტიკა დოლარზე დამოკიდებულების შემცირებას და წევრი სახელმწიფოების ეკონომიკური დამოუკიდებლობის გაძლიერებას.

დამოუკიდებელი ცვლადი, BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა, მოიცავს იმ ნაბიჯების, მექანიზმებისა და ინიციატივების ერთობლიობას, რომელთა მეშვეობითაც ორგანიზაცია ცდილობს საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ამერიკული დოლარის როლის შემცირებას. აღნიშნული პოლიტიკა არ შემოიფარგლება მხოლოდ ეროვნული ვალუტების გამოყენებით. იგი ასევე მოიცავს ალტერნატიული ფინანსური ინსტიტუტების შექმნას, გადახდის სისტემების განვითარებასა და ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავებას.

დედოლარიზაციის პოლიტიკის შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა რამდენიმე ძირითადი ინდიკატორი. პირველ რიგში, ყურადღება დაეთმო წევრ სახელმწიფოებს შორის ეროვნულ ვალუტებში განხორციელებული სავაჭრო ოპერაციების ზრდას. ეს მაჩვენებელი მნიშვნელოვანია, რადგან იგი პირდაპირ ასახავს იმას, თუ რამდენად მცირდება დოლარის გამოყენება ორმხრივ და მრავალმხრივ ეკონომიკურ ურთიერთობებში. რაც უფრო ფართოდ გამოიყენება ეროვნული ვალუტები საერთაშორისო ვაჭრობაში, მით უფრო ნათელია დედოლარიზაციის პროცესის პრაქტიკული გამოვლინება.

მეორე ინდიკატორად განისაზღვრა BRICS-ის ფინანსური ინსტიტუტების საქმიანობა. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა ახალი განვითარების ბანკის (NDB) ფუნქციონირებასა და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმებაზე (CRA).

აღნიშნული ინსტიტუტები განიხილება როგორც მცდელობა, შეიქმნას დასავლური ფინანსური ინსტიტუტების ალტერნატიული მექანიზმები. მათი ეფექტიანობა პირდაპირ უკავშირდება BRICS-ის შესაძლებლობას, უზრუნველყოს საკუთარი წევრების ფინანსური მხარდაჭერა გარე ფინანსური ცენტრების მონაწილეობის გარეშე.

მესამე ინდიკატორად გამოყენებულ იქნა ალტერნატიული გადახდის სისტემებისა და ფინანსური მექანიზმების განვითარება. ბოლო წლებში BRICS-ის ფარგლებში აქტიურად განიხილება ისეთი სისტემების შექმნა, რომლებიც საერთაშორისო გადახდების განხორციელებას დოლარზე დამოკიდებულების გარეშე გახდის შესაძლებელს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პროცესები ჯერ კიდევ განვითარების ეტაპზეა, მათი არსებობა დედოლარიზაციის პოლიტიკის მნიშვნელოვანი კომპონენტია.

მეოთხე ინდიკატორი უკავშირდება ორგანიზაციის მიერ საერთაშორისო ფინანსურ საკითხებზე გაკეთებულ ერთობლივ პოლიტიკურ განცხადებებსა და შეთანხმებებს. მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკური დეკლარაციები ყოველთვის არ იწვევს დაუყოვნებელ პრაქტიკულ შედეგებს, ისინი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საერთო სტრატეგიის ფორმირებასა და ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავებაში.

დამოკიდებული ცვლადი, ფინანსური ავტონომიის ზრდა, კვლევაში განისაზღვრა როგორც სახელმწიფოს შესაძლებლობა, განახორციელოს ეკონომიკური და ფინანსური პოლიტიკა გარე ფინანსურ ცენტრებზე ზედმეტი დამოკიდებულების გარეშე. ფინანსური ავტონომია არ ნიშნავს სრულ იზოლაციას საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემისგან. პირიქით, იგი გულისხმობს სახელმწიფოს შესაძლებლობას, ჰქონდეს არჩევანი და დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი ეკონომიკური ქცევა.

ფინანსური ავტონომიის შეფასებისთვის გამოყენებულ იქნა რამდენიმე ინდიკატორი. ერთ-ერთი მათგანია დოლარზე დამოკიდებულების შემცირება. როდესაც სახელმწიფო ნაკლებად იყენებს დოლარს საერთაშორისო ვაჭრობასა და ფინანსურ ოპერაციებში, იგი შედარებით ნაკლებად ექვემდებარება იმ რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია დოლარზე დაფუძნებულ ფინანსურ სისტემასთან.

მეორე ინდიკატორია საერთაშორისო ვაჭრობაში ეროვნული ვალუტების გამოყენების ზრდა. აღნიშნული მაჩვენებელი ასახავს, თუ რამდენად ახერხებენ სახელმწიფოები ფინანსური ოპერაციების განხორციელებას საკუთარი სავალუტო რესურსების გამოყენებით. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ პირობებში, როდესაც გლობალურ ფინანსურ გარემოში პოლიტიკური და ეკონომიკური გაურკვევლობა იზრდება.

მესამე ინდიკატორი უკავშირდება საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებზე დამოკიდებულების ხარისხს. თუ სახელმწიფოებს შეუძლიათ განვითარების პროექტების დაფინანსება ან ფინანსური კრიზისების მართვა BRICS-ის ფარგლებში

შექმნილი მექანიზმების გამოყენებით, ეს ფინანსური ავტონომიის ზრდაზე მიუთითებს.

კვლევის ანალიზმა აჩვენა, რომ დამოუკიდებელ და დამოკიდებულ ცვლადებს შორის ნამდვილად არსებობს კავშირი. BRICS-ის მიერ განხორციელებული დედოლარიზაციის პოლიტიკა გარკვეულწილად ზრდის ფინანსური ავტონომიის შესაძლებლობას. ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის გაფართოება, ფინანსური ინსტიტუტების განვითარება და თანამშრომლობის გაღრმავება ქმნის პირობებს, რომლებშიც წევრ სახელმწიფოებს მეტი თავისუფლება აქვთ ეკონომიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში.

თუმცა კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ ეს კავშირი არ არის აბსოლუტური. ფინანსური ავტონომიის დონეზე გავლენას ახდენს სხვა ფაქტორებიც, მათ შორის საერთაშორისო ფინანსური სისტემის სტრუქტურა, დოლარის გლობალური პოზიცია, წევრი სახელმწიფოების ეკონომიკური შესაძლებლობები და გეოპოლიტიკური გარემო. შესაბამისად, BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა ფინანსური ავტონომიის ზრდის მნიშვნელოვანი, მაგრამ არა ერთადერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია.

ოპერაციონალიზაციის პროცესი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კვლევის შედეგების ობიექტური შეფასებისთვის, რადგან იგი საშუალებას იძლევა თეორიული ცნებები კონკრეტულ და გაზომვად მაჩვენებლებად გარდაიქმნას. სწორედ ამ გზით ხდება შესაძლებელი იმის შეფასება, თუ რამდენად შეესაბამება BRICS-ის პრაქტიკული საქმიანობა მის დეკლარირებულ მიზნებს და რამდენად ეფექტიანად ახერხებს ორგანიზაცია ფინანსური ავტონომიის გაძლიერებას თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში.

1. ლიტერატურის მიმოხილვა

ლიტერატურის მიმოხილვა აერთიანებს იმ თეორიულ და ემპირიულ ხედვებს, რომლებიც BRICS-ის დედოლარიზაციის საკითხს მხოლოდ ეკონომიკურ-ტექნიკურ პროცესად არ განიხილავს. ლოგიკა ასეთია: დოლარის დომინაცია დაკავშირებულია ძალაუფლებასთან, ფინანსურ მექანიზმებთან, ინსტიტუციურ ნდობასთან და იმ საერთაშორისო გარემოსთან, რომელშიც სახელმწიფოები საკუთარი დანაკარგების შემცირებას ცდილობენ.

ლიტერატურის მიმოხილვა ფინანსურ სისტემას სტრუქტურული ძალაუფლების ნაწილად განმარტავს. ამ მიდგომის მიხედვით, საერთაშორისო ეკონომიკაში გავლენა მხოლოდ წარმოების ან სამხედრო ძალის შედეგი არ არის, რადგან საკრედიტო ბაზრები, ვალუტა და ფინანსური წესები სახელმწიფოთა მოქმედების სივრცეს განსაზღვრავს (Strange, 1988). მსგავსი მიდგომა გლობალური ფინანსების განვითარებაში სახელმწიფოს როლსაც უსვამს ხაზს და აჩვენებს, რომ ბაზრები დამოუკიდებლად კი არ ყალიბდება, არამედ პოლიტიკური გადაწყვეტილებებით, ინსტიტუტებითა და ისტორიული კონტექსტით (Helleiner,

1994). საერთაშორისო პოლიტიკური ეკონომიკის კლასიკური ნაშრომები ასევე მიუთითებენ, რომ მსოფლიო ფინანსური წესრიგი ეკონომიკური და პოლიტიკური ძალაუფლების ურთიერთქმედების შედეგია და მისი ცვლილება სახელმწიფოთა ძალთა ბალანსის ცვლილებას უკავშირდება (Gilpin, 2001).

დოლარის გამძლეობის შესახებ არსებული ლიტერატურა ხსნის, რატომ ინარჩუნებს ამერიკული ვალუტა განსაკუთრებულ ძალას მაშინაც კი, როდესაც საერთაშორისო სისტემაში აშშ-ის მიმართ უკმაყოფილება იზრდება. დოლარის ძალა უკავშირდება არა მხოლოდ აშშ-ის ეკონომიკურ მასშტაბს, არამედ ფინანსური ბაზრების სიღრმეს, ამერიკული სახელმწიფო ობლიგაციებს და იმ ნდობას, რომელიც საერთაშორისო ინვესტორებს ამ ბაზრის მიმართ აქვთ (Eichengreen, 2011). სარეზერვო ვალუტების კონკურენციის შესახებ კვლევები ასევე აჩვენებს, რომ დოლარის ჩანაცვლება რთულია ქსელური ეფექტების, ბაზრის მოცულობისა და საერთაშორისო ფინანსური ინერციის გამო (Chinn & Frankel, 2008). საერთაშორისო ვალუტის ფუნქციების ანალიზი დამატებით აჩვენებს, რომ გლობალური ვალუტის სტატუსს აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მომენტებიც, ხოლო მისი ჩანაცვლება რთულია, რადგან ბაზრის მონაწილეები სტაბილურობასა და პროგნოზირებადობას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ (Cohen, 2012). მონეტარული ძალაუფლების შესახებ ხედვა ამავე საკითხს უფრო პოლიტიკურ კრილში აყენებს და აჩვენებს, რომ ვალუტის საერთაშორისო სტატუსი სახელმწიფოს გავლენის წყაროდაც ევლინება (Cohen, 2015).

სხვა წყაროები ვალუტას იძულების, გავლენისა და საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტად განიხილავს. ამ ხედვით, ფულის საერთაშორისო როლი მხოლოდ გაცვლის საშუალება არ არის, რადგან ის შეიძლება გამოყენებულ იქნას ზეწოლის, შეზღუდვისა და პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად (Kirshner, 1995). დოლარის ჰეგემონიის ანალიზი აჩვენებს, რომ აშშ-ის უპირატესობა დიდწილად სწორედ იმით არის გამოყარებული, რომ დოლარი სხვა სახელმწიფოებისთვისაც აუცილებელ ინსტრუმენტად რჩება (Norrlof, 2010). დოლარის ჰეგემონია ერთდროულად ეფუძნება მატერიალურ რესურსებს, ინსტიტუციურ უპირატესობას და იმ ფაქტს, რომ სხვა სახელმწიფოებს ჯერ არ აქვთ სრულფასოვანი ალტერნატივა (Norrlof, 2014). ზოგიერთი ავტორი აღნიშნავს, რომ დოლარის გლობალური პოზიციის შენარჩუნებას ხელს უწყობს არა მხოლოდ ამერიკის ეკონომიკური ძალა, არამედ საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ინსტიტუციური სტრუქტურა და სარეზერვო აქტივების ბაზარზე არსებული უპირატესობა (Prasad, 2014).

სანქციების შესახებ ლიტერატურა პირდაპირ უკავშირდება BRICS-ის დედოლარიზაციის მიზეზს. ფინანსური სანქციები ზრდის პოლიტიკური რისკის აღქმას იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც დოლარზე, დასავლურ ბანკებსა და საერთაშორისო გადახდის მექანიზმებზე არიან დამოკიდებულნი (McDowell, 2021). ამავე ლოგიკით, სანქციების ხშირი გამოყენება აძლიერებს ნეგატიურ რეაქციას დოლარის წინააღმდეგ, მაგრამ ეს რეაქცია ავტომატურად ვერ ქმნის ისეთ ალტერნატივას, რომელიც დოლარს გლობალურ დონეზე ჩანაცვლებს (McDowell,

2023). ფინანსური სანქციების ეფექტიანობის კვლევები მიუთითებს, რომ ეკონომიკური ზეწოლის მექანიზმები ხშირად ზრდის ალტერნატიული ფინანსური ინსტრუმენტების განვითარების მოტივაციას, თუმცა არსებული სისტემის სრულ ჩანაცვლებას იშვიათად იწვევს (Drezner, 2015).

BRICS-ის შესახებ არსებული ლიტერატურა აჩვენებს, რომ გაერთიანება თავდაპირველად ეკონომიკური ზრდის პოტენციალთან ასოცირდებოდა, თუმცა შემდეგ თანდათან პოლიტიკურ პლატფორმადაც ჩამოყალიბდა. ამ ხედვით, BRICS-ის მნიშვნელობა მხოლოდ მის ეკონომიკურ ძალაში არ არის, რადგან ორგანიზაცია განვითარებადი ქვეყნების უფრო ფართო უკმაყოფილებასაც გამოხატავს არსებული საერთაშორისო წესრიგის მიმართ (O'Neill, 2011). BRICS-ის პოლიტიკურ ტრანსფორმაციაზე არსებული კვლევები მიუთითებს, რომ გაერთიანება თანდათან გადაიქცა გლობალური სამხრეთის ინტერესების წარმომადგენელ პლატფორმად, რომელიც საერთაშორისო წესრიგში უფრო მრავალპოლარული მოდელის დამკვიდრებას ემხრობა (Stuenkel, 2017). დედოლარიზაციის უშუალო ანალიზი აჩვენებს, რომ BRICS-ს აქვს გარკვეული ინსტრუმენტები დოლარზე დამოკიდებულების შესამცირებლად, მაგრამ ამ ინსტრუმენტების ეფექტიანობა შეზღუდულია წევრებს შორის განსხვავებული ინტერესებითა და ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმების სისუსტით (Liu & Papa, 2022). “Collective Financial Statecraft” კონცეფცია კი BRICS-ის ბანკებს, რეზერვების მექანიზმებსა და კოორდინირებულ ინიციატივებს განმარტავს როგორც მცდელობას, ფინანსური ძალაუფლება უფრო მრავალპოლარული ფორმით გადანაწილდეს (Roberts, 2018).

BRICS-ის შიდა არაერთგვაროვნებაზე ორიენტირებული კვლევები აჩვენებს, რომ საერთო უკმაყოფილება ყოველთვის არ ნიშნავს ერთიან სტრატეგიას. ჯგუფის წევრები შეიძლება ერთნაირად აკრიტიკებდნენ დასავლურ დომინაციას, მაგრამ განსხვავდებოდნენ ეკონომიკური ინტერესებით, რეგიონული პრიორიტეტებით და დასავლეთთან ურთიერთობის პრიორიტეტებით (Armijo, 2007). BRICS-ის იდენტობა ერთდროულად კონვერგენტულიც არის და წინააღმდეგობრივიც, რადგან წევრებს აერთიანებთ გარკვეული მიზნები, მაგრამ ისინი არ ქმნიან სრულად ერთგვაროვან ბლოკს (Mielniczuk, 2013). გლობალური მმართველობის შესახებ კვლევა დამატებით აჩვენებს, რომ ამომავალ ძალებს შეუძლიათ არსებული წესრიგის რეფორმის მოთხოვნა, თუმცა სტატუს-კვო ხშირად მდგრადია და სწრაფ ცვლილებას არ ექვემდებარება (Kahler, 2013).

ფინანსური თანამშრომლობისა და ჩინეთის როლის შესახებ ლიტერატურა BRICS-ის დედოლარიზაციის პრაქტიკულ მხარეს ხსნის. BRICS-ის “financial statecraft” ერთნაირი არ არის ყველა წევრისთვის, რადგან ჩინეთს უფრო დიდი მატერიალური რესურსები აქვს, ხოლო სხვა წევრები ხშირად უფრო ფრთხილ სტრატეგიას ირჩევენ (Katada, 2017). იუანის ინტერნაციონალიზაციის შესახებ კვლევა აჩვენებს, რომ სავალუტო swap შეთანხმებები და ორმხრივი ფინანსური მექანიზმები ჩინეთის გავლენის გაფართოების საშუალებაა, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს დოლარის

სრულ ჩანაცვლებას (Liao & McDowell, 2015). რეზერვულ ვალუტად იუანის პერსპექტივის ანალიზი დამატებით აჩვენებს, რომ ჩინეთს აქვს სისტემური უპირატესობები, თუმცა შიდა ფინანსური შეზღუდვები, კაპიტალის კონტროლი და ნდობის პრობლემა მის გლობალურ გავრცელებას აფერხებს (McDowell & Steinberg, 2017). იუანის ინტერნაციონალიზაციის შეფასებები დამატებით მიუთითებს, რომ ჩინური ვალუტის გლობალური როლის ზრდა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ფინანსური ბაზრების ლიბერალიზაციასა და საერთაშორისო ნდობის გაღრმავებაზე (Eichengreen & Kawai, 2015).

მიმდინარე მოვლენების ამსახველი მასალები ამ თეორიულ და აკადემიურ სურათს პრაქტიკულ კონტექსტს აძლევს. განვითარებადი ეკონომიკების უკმაყოფილება დოლარის დომინაციით ხშირად აიხსნება სურვილით, შემცირდეს დასავლურ ფინანსურ მექანიზმებზე დამოკიდებულება, თუმცა ალტერნატივის შექმნა ნდობის გამო რთულია (Asadu, 2023). BRICS-ის ქვეყნებში დედოლარიზაციის შესახებ დისკუსიების გააქტიურება მიუთითებს, რომ წევრი სახელმწიფოები ცდილობენ ადგილობრივი ვალუტების გამოყენების გაზრდას, თუმცა ამ პროცესის შედეგები ჯერჯერობით შეზღუდულია (Shalal, 2024). ადგილობრივ ვალუტებზე გადასვლის მცდელობები პრაქტიკაში ნელა ვითარდება, რადგან წევრ ქვეყნებს შორის ტექნიკური, პოლიტიკური და საბაზრო დაბრკოლებები რჩება (Beck & Magdy, 2025).

აშშ-ის პოლიტიკური რეაქცია BRICS-ის დედოლარიზაციის იდეაზე აჩვენებს, რომ ეს საკითხი მხოლოდ ეკონომიკური დისკუსია არ არის და იგი გეოპოლიტიკურ დაპირისპირებასაც უკავშირდება (Cerullo, 2024). დასავლურ ფინანსურ სისტემაზე დამოკიდებულების შემცირების საკითხი სულ უფრო ხშირად განიხილება გეოპოლიტიკური კონკურენციის ნაწილად, განსაკუთრებით აშშ-სა და ჩინეთს შორის მზარდი დაპირისპირების ფონზე (Mohsin et al., 2024). ალტერნატიული გადახდის სისტემის შესახებ დისკუსია კი აჩვენებს, რომ სანქციების პირობებში ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა რუსეთისთვის, თუმცა მისი გლობალური ეფექტიანობა კვლავ დამოკიდებულია ფართო საერთაშორისო მიღებაზე (Wintour, 2024).

ახალი განვითარების ბანკის შესახებ მიმდინარე მოვლენები აჩვენებს, რომ ადგილობრივი ვალუტების გამოყენება BRICS-ის მიზნად რჩება, თუმცა ეს არ ნიშნავს საერთო ვალუტის დაუყოვნებელ შექმნას (Galarraza Gortázar, 2025). გადახდების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ ინფორმაცია აჩვენებს, რომ BRICS ცდილობს ტექნიკური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, მაგრამ ასეთი სისტემა ეფექტიანი ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას ფართო და სტაბილური გამოყენება აქვს (Reuters, 2023). საერთო BRICS ვალუტის შესახებ მიმდინარე დისკუსიები აჩვენებს, რომ იდეა პოლიტიკურ დონეზე არსებობს, მაგრამ ოფიციალურ დღის წესრიგში მისი ადგილი ჯერჯერობით არ არის (Reuters, 2024).

დოლარის გლობალური უპირატესობის შესახებ ანალიზი ხაზს უსვამს, რომ ამერიკული ვალუტის პოზიცია ჯერ კიდევ მყარია, რადგან მის უკან დგას ბაზრების

სიღრმე, ნდობა და დამკვიდრებული პრაქტიკა (Hirschfeld, 2025). დოლარის დომინაციის გამძლეობის შესახებ შეფასებები მიუთითებს, რომ დედოლარიზაციაზე საუბარი ჯერ არ არის საკმარისი გლობალური სავალუტო წესრიგის შესაცვლელად (Shalal, 2024). მიუხედავად აქტიური პოლიტიკური რიტორიკისა, BRICS-ის საერთო ვალუტის იდეა კვლავ უფრო გრძელვადიან პერსპექტივად განიხილება, ვიდრე ახლო მომავალში განსახორციელებელ პროექტად (Reuters, 2024). ინდოეთის პოზიცია აჩვენებს, რომ BRICS-ის ყველა წევრი ერთნაირად არ უჭერს მხარს რადიკალურ დედოლარიზაციას და ზოგი მათგანი უფრო მეტად ადგილობრივი ვალუტებით ვაჭრობის პრაქტიკულ ზრდაზეა ორიენტირებული (Times of India News Desk, 2025).

ამ ლიტერატურის საერთო სურათი აჩვენებს, რომ BRICS-ის დედოლარიზაცია არაა მხოლოდ სიმბოლური განცხადება და უკვე დასრულებული გლობალური მოვლენა. არსებული კვლევები და მიმდინარე მასალები ერთად გვაჩვენებს, რომ დედოლარიზაცია შესაძლებელია კონკრეტულ სფეროებში, განსაკუთრებით ორმხრივ ვაჭრობასა და ალტერნატიული ინსტიტუციური მექანიზმების დანერგვაში. თუმცა დოლარის დომინაციის შემცირება გლობალურ დონეზე უფრო რთულია, რადგან მას იცავს ფინანსური ბაზრების სიღრმე, საერთაშორისო ნდობა და BRICS-ის წევრებს შორის ინტერესთა განსხვავება. სწორედ ამ საფუძველზე აგებს ნაშრომი ჰიპოთეზას, რომ BRICS-ის პოლიტიკა ნაწილობრივ ეფექტიანია, მაგრამ დოლარის გლობალური დომინაციის არსებით შემცირებას ვერ აღწევს.

თეორიული ჩარჩო

თეორიული ჩარჩო ეფუძნება ნეორეალიზმს. ნეორეალიზმის მიხედვით, საერთაშორისო სისტემა ანარქიულია, რაც ნიშნავს, რომ სახელმწიფოთა ზემოთ არ არსებობს ისეთი ცენტრალური ხელისუფლება, რომელიც მათ უსაფრთხოებასა და ინტერესებს საბოლოოდ გარანტირებულად დაიცავს. ასეთ გარემოში სახელმწიფოები ცდილობენ ძალაუფლების დაგროვებას და ჰეგემონის გავლენის დაბალანსებას. BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა სწორედ ამ ლოგიკაში ჯდება: იგი არის მცდელობა, შეამციროს აშშ-ის ფინანსური ბერკეტები და გააძლიეროს წევრი ქვეყნების ეკონომიკური სუვერენიტეტი.

ნეორეალიზმი განსაკუთრებით გამოსადეგია ამ თემისთვის, რადგან ის ყურადღებას ამახვილებს სტრუქტურაზე და არა მხოლოდ ინდივიდუალურ ლიდერებზე ან დეკლარაციებზე. მაშასადამე, დოლარის დომინაცია შეიძლება განვიხილოთ როგორც ძალაუფლების სტრუქტურული ფორმა. ხოლო BRICS-ის დედოლარიზაცია შეიძლება შეფასდეს როგორც ბალანსირების პოლიტიკა. თუმცა

ნეორეალიზმი ასევე გვიჩვენებს, რატომ არის ეს ბალანსირება რთული: სისტემაში არსებული ჰეგემონური ვალუტის ჩანაცვლება საჭიროებს არა მხოლოდ უკმაყოფილებას, არამედ კოორდინირებულ მოქმედებას, ურთიერთდობასა და ალტერნატიული ინსტიტუტების საკმარის ძალას.

3. კვლევის ძირითადი ნაწილის სრული სტრუქტურა

ნაშრომის ძირითადი ნაწილი აგებულია ისეთი ლოგიკით, რომ კვლევამ თანმიმდევრულად აჩვენოს საკითხის ისტორიული საფუძველი, BRICS-ის პოლიტიკური მოტივაცია, გამოყენებული ინსტრუმენტები, მიღებული შედეგები და ის შეზღუდვები, რომლებიც დედოლარიზაციის პოლიტიკას გლობალურ დონეზე აფერხებს. მთავარი ამოცანაა აიხსნას, რატომ იქცა BRICS-ის დედოლარიზაცია რეალურ, მაგრამ მაინც ნაწილობრივ ეფექტიან პოლიტიკად. სწორედ ამიტომ ძირითადი ნაწილი იწყება დოლარის ძალაუფლების განმარტებით და სრულდება იმ ფაქტორების ანალიზით, რომლებიც BRICS-ის ალტერნატიულ ფინანსურ პროექტებს ზღუდავს.

ძირითადი ნაწილის თითოეული თავი ასრულებს ცალკე ფუნქციას. ერთი ნაწილი ქმნის ისტორიულ და თეორიულ საფუძველს, მეორე ნაწილი აჩვენებს BRICS-ის ფორმირების პროცესს, მესამე ნაწილი აანალიზებს ინსტიტუციურ განვითარებას, მეოთხე ნაწილი აღწერს 2022 წლის შემდეგ პოლიტიკის დაჩქარებას, მეხუთე ნაწილი აფასებს ეფექტიანობას, ხოლო მეექვსე ნაწილი ხსნის შეზღუდვებს.

3.1 დოლარის გლობალური დომინაციის ისტორიული და სტრუქტურული საფუძვლები

თანამედროვე საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ანალიზი შეუძლებელია ამერიკული დოლარის როლის განხილვის გარეშე. მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ დოლარი ეტაპობრივად ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ეკონომიკის მთავარ სარეზერვო, სავაჭრო და საინვესტიციო ვალუტად. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო ათწლეულებში არაერთი სახელმწიფო და საერთაშორისო აქტორი ცდილობს დოლარზე დამოკიდებულების შემცირებას, იგი კვლავ ინარჩუნებს წამყვან პოზიციას მსოფლიო ეკონომიკაში. სწორედ ამ გარემოებამ წარმოშვა დისკუსია დედოლარიზაციის შესახებ და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა BRICS-ის მცდელობები, შექმნას ფინანსური თანამშრომლობის ისეთი ფორმები, რომლებიც

შეამცირებს ამერიკულ ვალუტაზე დამოკიდებულებას. თუმცა იმის გასაგებად, თუ რატომ არის დედოლარიზაცია რთული პროცესი, აუცილებელია პირველ რიგში გავანალიზოთ ის ისტორიული და სტრუქტურული ფაქტორები, რომლებმაც დოლარის დომინაცია შექმნა და გაამყარა.

დოლარის საერთაშორისო სტატუსის ჩამოყალიბება მჭიდროდ უკავშირდება მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი საერთაშორისო წესრიგის ფორმირებას. 1944 წელს ბრეტონ-ვუდსის კონფერენციაზე შეიქმნა ახალი ფინანსური სისტემა, რომლის ცენტრალურ ელემენტად დოლარი იქცა. შეთანხმების მიხედვით, მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების ვალუტები ფიქსირებულ კურსში იყო მიბმული დოლართან, ხოლო დოლარი – ოქროსთან. შედეგად, ამერიკულმა ვალუტამ შეიძინა განსაკუთრებული სტატუსი, რადგან იგი პრაქტიკულად იქცა საერთაშორისო ფინანსური სისტემის საყრდენად. ამ პროცესს ხელს უწყობდა ის ფაქტიც, რომ ომის შემდეგ შეერთებული შტატები ფლობდა მსოფლიოს ოქროს მარაგების მნიშვნელოვან ნაწილს და წარმოადგენდა გლობალური ეკონომიკის ყველაზე ძლიერ ცენტრს.

ბრეტონ-ვუდსის სისტემის არსებობის პერიოდში დოლარის გამოყენება სწრაფად გაიზარდა. სახელმწიფოები საკუთარ სავალუტო რეზერვებს დოლარში ინახავდნენ, საერთაშორისო ვაჭრობის მნიშვნელოვანი ნაწილი დოლარში ფასდებოდა, ხოლო საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები სწორედ ამერიკული ვალუტის გარშემო მოქმედებდნენ. ამგვარად, დოლარი თანდათან გადაიქცა არა მხოლოდ ამერიკის ეროვნული ვალუტად, არამედ გლობალური ეკონომიკური ურთიერთობების უნივერსალურ ინსტრუმენტად.

1971 წელს პრეზიდენტ რიჩარდ ნიქსონის გადაწყვეტილებით დოლარის ოქროზე კონვერტაცია გაუქმდა, რამაც ბრეტონ-ვუდსის სისტემა დაასრულა. იდეაში, შეიძლება მოსალოდნელი ყოფილიყო, რომ დოლარის საერთაშორისო პოზიცია შესუსტდებოდა, რადგან იგი აღარ იქნებოდა უზრუნველყოფილი ოქროს ფიქსირებული ფასით. თუმცა რეალობაში საპირისპირო მოხდა. დოლარმა არა მხოლოდ შეინარჩუნა ლიდერის პოზიცია, არამედ ახალი პირობების შესაბამისად კიდევ უფრო განიმტკიცა თავისი სტატუსი.

ამის მიზეზი იყო ის, რომ დოლარის ძალა უკვე აღარ ეფუძნებოდა მხოლოდ ოქროს რეზერვებს. საერთაშორისო ეკონომიკის მონაწილეები მას ენდობოდნენ ამერიკის ეკონომიკური მასშტაბის, ფინანსური ბაზრების განვითარების, პოლიტიკური სტაბილურობისა და ინსტიტუციური სანდოობის გამო. შესაბამისად, დოლარის დომინაცია თანდათან გადავიდა ფორმალური მონეტარული შეთანხმებების ფარგლებს მიღმა და გახდა საერთაშორისო ეკონომიკური პრაქტიკის განუყოფელი ნაწილი.

დოლარის გლობალური პოზიციის განმტკიცებაში განსაკუთრებული როლი ითამაშა ამერიკული ფინანსური ბაზრების განვითარებამ. შეერთებულ შტატებში ჩამოყალიბდა მსოფლიოში ყველაზე დიდი და მრავალფეროვანი კაპიტალის ბაზრები. ინვესტორებს შეეძლოთ შედარებით უსაფრთხოდ ჩაედოთ ფინანსური

რესურსები ამერიკულ აქტივებში, განსაკუთრებით კი სახელმწიფო ობლიგაციებში. ასეთ პირობებში დოლარი არა მხოლოდ ვაჭრობის, არამედ ინვესტირებისა და დანაზოგების მთავარი საშუალებაც გახდა.

ფინანსური ბაზრების სიღრმე მნიშვნელოვან კონკურენტულ უპირატესობას ქმნის. როდესაც ინვესტორს სურს დიდი მოცულობის კაპიტალის სწრაფად გადაადგილება, იგი უპირატესობას ანიჭებს იმ ბაზარს, სადაც არის დაბალი რისკი. ამერიკული ფინანსური სისტემა სწორედ ასეთ პირობებს იძლეოდა. შედეგად, დოლარზე მოთხოვნა მხოლოდ საერთაშორისო ვაჭრობის საჭიროებებით არ განისაზღვრება, იგი დაკავშირებულია გლობალური კაპიტალთანაც.

დოლარის დომინაციის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორია ქსელური ეფექტი. ეკონომიკურ თეორიაში ქსელური ეფექტი ნიშნავს სიტუაციას, როდესაც პროდუქტის ან მომსახურების ღირებულება იზრდება მისი მომხმარებლების რაოდენობის ზრდასთან ერთად. იგივე პრინციპი მოქმედებს საერთაშორისო ვალუტების შემთხვევაშიც.

როდესაც მსოფლიოს უმრავლესობა უკვე იყენებს დოლარს, ახალი მონაწილეებისთვისაც უფრო ხელსაყრელია სწორედ დოლარის გამოყენება. კომპანიებს, ბანკებსა და სახელმწიფოებს სურთ იმ ვალუტით სარგებლობა, რომელსაც მათი პარტნიორებიც იყენებენ. შედეგად, დოლარის ფართო გამოყენება თავად ქმნის დამატებით მოტივაციას მისი გამოყენების გასაგრძელებლად.

მაგალითად, თუ საერთაშორისო სავაჭრო კონტრაქტების დიდი ნაწილი დოლარში ფორმდება, მაშინ ახალი კონტრაქტების დოლარში გაფორმებაც უფრო მარტივი და ნაკლებად რისკიანია. თუ ბანკთაშორის ტრანზაქციების უმრავლესობა დოლარში სრულდება, მაშინ ბანკებისთვისაც უფრო ხელსაყრელია დოლარის გამოყენება. ამგვარად იქმნება თვითგამამდიერებელი მექანიზმი, რომელიც დოლარის პოზიციას კიდევ უფრო ამყარებს.

დოლარის საერთაშორისო სტატუსის შენარჩუნებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ნდობის ფაქტორსაც. ფინანსური ურთიერთობები დიდწილად დამოკიდებულია მონაწილეთა რწმენაზე, რომ ვალუტა მომავალშიც შეინარჩუნებს ღირებულებას და მისი გამოყენება უსაფრთხო იქნება. ამერიკის შეერთებული შტატები მრავალი ათწლეულის განმავლობაში აღიქმებოდა როგორც შედარებით სტაბილური პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემა, რაც ზრდიდა ნდობას დოლარის მიმართ.

ნდობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რეზერვული ვალუტის შემთხვევაში. ცენტრალური ბანკები საკუთარი რეზერვების მნიშვნელოვან ნაწილს ინახავენ იმ ვალუტაში, რომელსაც ყველაზე სანდოდ მიიჩნევენ. მიუხედავად სხვადასხვა ეკონომიკური კრიზისისა, დოლარმა შეძლო ამ სტატუსის შენარჩუნება. ხშირად სწორედ კრიზისების დროსაც კი იზრდება მოთხოვნა დოლარზე, რადგან ინვესტორები მას უსაფრთხო აქტივად აღიქვამენ.

დოლარის დომინანცია მჭიდროდ არის დაკავშირებული საერთაშორისო სავაჭრო სისტემასთან. ენერგორესურსების, განსაკუთრებით ნავთობისა და გაზის მნიშვნელოვანი ნაწილი დოლარში ფასდება. ეს პრაქტიკა ხშირად „პეტროდოლარის სისტემად“ მოიხსენიება. როდესაც სახელმწიფოებს სჭირდებათ ენერგორესურსების იმპორტი, მათ ხშირად უწევთ დოლარის მოპოვება შესაბამისი ტრანზაქციების განსახორციელებლად.

ამ პროცესს მნიშვნელოვანი შედეგები აქვს. რაც უფრო მეტი საქონელი და მომსახურება ფასდება დოლარში, მით უფრო იზრდება მოთხოვნა დოლარზე. შესაბამისად, საერთაშორისო ვაჭრობის არსებული სტრუქტურა თავად უწყობს ხელს ამერიკული ვალუტის გლობალური პოზიციის შენარჩუნებას.

დოლარის მნიშვნელობა მხოლოდ ეკონომიკური არ არის. საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევებში ვალუტა ხშირად განიხილება როგორც ძალაუფლების ინსტრუმენტი. სახელმწიფო, რომლის ვალუტაც დომინანტურ პოზიციას იკავებს, იღებს დამატებით პოლიტიკურ და სტრატეგიულ უპირატესობებს.

შეერთებულ შტატებს შეუძლია ფინანსური სანქციების გამოყენება, რადგან საერთაშორისო გადახდების მნიშვნელოვანი ნაწილი დოლარზე დაფუძნებულ სისტემაში ხორციელდება. როდესაც კონკრეტული ქვეყანა, კომპანია ან ფიზიკური პირი კარგავს წვდომას ამ სისტემაზე, მისი ეკონომიკური საქმიანობა მნიშვნელოვნად რთულდება. სწორედ ამიტომ, მრავალი სახელმწიფოსთვის დოლარზე დამოკიდებულება არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ უსაფრთხოების პრობლემადაც აღიქმება.

განსაკუთრებით ბოლო წლებში ფინანსური სანქციების აქტიურმა გამოყენებამ გააძლიერა ინტერესი დედოლარიზაციის მიმართ. რუსეთის, ირანისა და სხვა სახელმწიფოების გამოცდილებამ აჩვენა, რომ საერთაშორისო ფინანსურ მექანიზმებზე დამოკიდებულება შეიძლება პოლიტიკურ მოწყვლადობად გადაიქცეს. სწორედ ამ კონტექსტში გაჩნდა BRICS-ის წევრი სახელმწიფოების სურვილი, შეამცირონ დოლარზე დამოკიდებულება და განავითარონ ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმები.

თუმცა დოლარის ჩანაცვლება რთულია, რადგან მისი ძალა მხოლოდ ამერიკის პოლიტიკური გავლენიდან არ გამომდინარეობს. იგი ეფუძნება ათწლეულების განმავლობაში დაგროვილ ინსტიტუციურ გამოცდილებას, ფინანსური ბაზრების სიღრმესა და გლობალური ეკონომიკური აქტორების ნდობასა. ალტერნატიული ვალუტის შექმნა ან არსებული ვალუტის საერთაშორისო სტატუსის გაზრდა მოითხოვს არა მხოლოდ პოლიტიკურ სურვილს, არამედ ფართო ეკონომიკურ და ინსტიტუციურ შესაძლებლობებს.

ამ მხრივ, ხშირად განიხილება ჩინური იუანი, როგორც დოლარის შესაძლო კონკურენტი. თუმცა იუანის საერთაშორისო როლის ზრდის მიუხედავად, იგი ჯერ კიდევ ვერ ახერხებს დოლარისთვის რეალური გამოწვევის შექმნას. ამის მიზეზია

კაპიტალის მოძრაობაზე არსებული შეზღუდვები და ნდობის შედარებით დაბალი დონე. ანალოგიური პრობლემები ეხება სხვა ვალუტებსაც, რომლებიც პერიოდულად განიხილება როგორც დოლარის ალტერნატივა.

ამრიგად, დოლარის გლობალური დომინაცია ჩამოყალიბდა ხანგრძლივი ისტორიული პროცესის შედეგად და მისი ახსნა მხოლოდ ერთი პოლიტიკური ფაქტორით შეუძლებელია. იგი დაფუძნებულია ბრეტონ-ვუდსის მემკვიდრეობაზე, ამერიკის ეკონომიკურ ძალაზე, ფინანსური ბაზრების სიღრმეზე, საერთაშორისო ნდობაზე, ქსელურ ეფექტსა და გლობალური ვაჭრობის არსებულ სტრუქტურაზე. სწორედ ეს ფაქტორები ქმნის იმ სისტემურ ბარიერებს, რომელთა გადალახვაც აუცილებელია ნებისმიერი დედოლარიზაციის პროექტისთვის.

შესაბამისად, BRICS-ის მიერ განხორციელებული ინიციატივების შეფასებისას აუცილებელია იმის გათვალისწინება, რომ ისინი უპირისპირდებიან არა უბრალოდ ერთ ვალუტას, არამედ კომპლექსურ საერთაშორისო სისტემას, რომელიც დოლარის გარშემო ჩამოყალიბდა. სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი შემდგომ თავებში იმის განხილვა, თუ როგორ განვითარდა BRICS-ის ფინანსური დღის წესრიგი და რა ინსტრუმენტებით ცდილობს იგი ამ სისტემური დამოკიდებულების შემცირებას.

3.2 BRICS-ის ფორმირება და ფინანსური დღის წესრიგის ჩამოყალიბება 2009–2014 წლებში

BRICS-ის ფინანსური დღის წესრიგის ანალიზი აუცილებელია იმის გასაგებად, თუ როგორ ჩამოყალიბდა ის პოლიტიკური და ეკონომიკური საფუძველი, რომელზეც შემდგომ წლებში დედოლარიზაციის პოლიტიკა განვითარდა. მიუხედავად იმისა, რომ BRICS დღეს ხშირად განიხილება როგორც დასავლური ფინანსური წესრიგის ალტერნატივის შექმნის მცდელობა, მისი საწყისი მიზნები უფრო ფართო და კომპლექსური იყო. ორგანიზაციის ფორმირება უკავშირდებოდა საერთაშორისო სისტემაში ძალთა ბალანსის ცვლილებას, განვითარებადი ეკონომიკების გაძლიერებას და იმ უკმაყოფილებას, რომელიც მათ დასავლეთის დომინირებული ფინანსური ინსტიტუტების მიმართ გააჩნდათ.

ტერმინი „BRIC“ პირველად 2001 წელს Goldman Sachs-ის ეკონომისტმა ჯიმ ო'ნილმა გამოიყენა. იგი აღნიშნავდა ოთხ სწრაფად მზარდ ეკონომიკას – ბრაზილიას, რუსეთს, ინდოეთსა და ჩინეთს. თავდაპირველად ეს იყო მხოლოდ ანალიტიკური კატეგორია, რომელიც ხაზს უსვამდა აღნიშნული სახელმწიფოების ეკონომიკურ პოტენციალს. თუმცა მომდევნო წლებში BRIC თანდათან გადაიქცა არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ პოლიტიკურ ფორმატად. 2006 წლიდან ქვეყნების საგარეო საქმეთა მინისტრებმა რეგულარული კონსულტაციები დაიწყეს, ხოლო 2009 წელს რუსეთის ქალაქ ეკატერინბურგში გაიმართა პირველი ოფიციალური სამიტი, რომელმაც BRIC საერთაშორისო თანამშრომლობის რეალურ პლატფორმად აქცია.

BRIC-ის ჩამოყალიბების პერიოდში მსოფლიო ეკონომიკა მნიშვნელოვან ცვლილებებს განიცდიდა. 2008 წლის გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა მნიშვნელოვნად შეარყია დასავლური ფინანსური სისტემის ავტორიტეტი. კრიზისი დაიწყო ამერიკის შეერთებულ შტატებში, თუმცა მისი შედეგები მთელ მსოფლიოზე გავრცელდა. ბევრ განვითარებად სახელმწიფოში გაჩნდა მოსაზრება, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგი ზედმეტად იყო დამოკიდებული დასავლურ ფინანსურ ცენტრებზე და განსაკუთრებით ამერიკულ ბაზრებზე.

სწორედ ამ გარემოებამ შექმნა BRIC-ის გაძლიერებისათვის ხელსაყრელი პოლიტიკური ფონი. წევრი სახელმწიფოები მიიჩნევდნენ, რომ საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები, როგორცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (IMF) და მსოფლიო ბანკი, სრულად არ ასახავდა ახალი ეკონომიკური ძალების ინტერესებს. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთი, ინდოეთი და ბრაზილია მსოფლიო ეკონომიკაში სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს იკავებდნენ, მათი გავლენა გლობალურ მმართველობით სტრუქტურებში კვლავ შეზღუდული რჩებოდა.

პირველი სამიტების პერიოდში BRIC-ის მთავარი მოთხოვნა იყო საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების რეფორმირება. წევრი სახელმწიფოები არ საუბრობდნენ დოლარის სისტემის სრულ ჩანაცვლებაზე, არამედ ცდილობდნენ უფრო სამართლიანი წარმომადგენლობის მიღწევას. მათი პოზიცია ეფუძნებოდა არგუმენტს, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგი უნდა ასახავდეს XXI საუკუნის ეკონომიკურ რეალობას და არა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ჩამოყალიბებულ ძალთა განაწილებას.

BRIC-ის ფინანსური დღის წესრიგის ერთ-ერთი პირველი მიმართულება გახდა საერთაშორისო სავალუტო სისტემის დივერსიფიკაციის იდეა. ამ პერიოდში განსაკუთრებით აქტიური იყო რუსეთი, რომელიც ღიად აკრიტიკებდა დოლარზე გადაჭარბებულ დამოკიდებულებას. რუსეთის ხელმძღვანელობა ამტკიცებდა, რომ გლობალური ეკონომიკა უფრო სტაბილური გახდებოდა, თუ საერთაშორისო ფინანსური სისტემა რამდენიმე ძლიერი ვალუტის გარშემო იქნებოდა ორგანიზებული და არა მხოლოდ ამერიკულ დოლარზე.

ჩინეთიც თანდათან უერთდებოდა ამ დისკუსიას, თუმცა უფრო ფრთხილი პოზიციით. პეკინი პირდაპირ არ აყენებდა დოლარის ჩანაცვლების საკითხს, მაგრამ აქტიურად საუბრობდა მრავალპოლარული ფინანსური სისტემის აუცილებლობაზე. ჩინეთისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო იუანის საერთაშორისო როლის ეტაპობრივი ზრდა, რაც მომავალში ფინანსური გავლენის გაფართოების შესაძლებლობას ქმნიდა.

ინდოეთისა და ბრაზილიის მიდგომა შედარებით ზომიერი იყო. ორივე სახელმწიფო მხარს უჭერდა საერთაშორისო ფინანსური მმართველობის რეფორმას, თუმცა ნაკლებად იყო დაინტერესებული ღია ანტიდოლარული პოლიტიკით. მათთვის პრიორიტეტს წარმოადგენდა განვითარების დაფინანსების ახალი

წყაროების შექმნა და გლობალურ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესში უფრო ფართო წარმომადგენლობა.

2010 წელს ჯგუფს სამხრეთ აფრიკა შეუერთდა, რის შემდეგაც BRIC გარდაიქმნა BRICS-ად. ამ ცვლილებას მხოლოდ სიმბოლური მნიშვნელობა არ ჰქონდა. სამხრეთ აფრიკის ჩართვამ ორგანიზაციას აფრიკული განზომილება შესძინა და გააძლიერა BRICS-ის პრეტენზია, რომ იგი წარმოადგენდა გლობალური სამხრეთის ინტერესებს. შედეგად, ორგანიზაციის პოლიტიკური ლეგიტიმაცია კიდევ უფრო გაიზარდა.

2010–2014 წლებში BRICS-ის ლიდერთა დეკლარაციებში სულ უფრო ხშირად ჩნდებოდა ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავების იდეა. წევრები ხაზს უსვამდნენ საერთაშორისო სავალუტო სისტემის რეფორმის აუცილებლობას, განვითარებადი ეკონომიკების უფრო ფართო ჩართულობის მნიშვნელობას და საერთაშორისო ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფის საჭიროებას. მიუხედავად ამისა, ამ პერიოდში ჯგუფის საქმიანობა ჯერ კიდევ ძირითადად დეკლარაციულ ხასიათს ატარებდა.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ეროვნულ ვალუტებში ვაჭრობის იდეის განვითარებას. BRICS-ის წევრები თანდათან იწყებდნენ იმის განხილვას, თუ როგორ შეიძლებოდა ორმხრივი სავაჭრო ოპერაციების განხორციელება დოლარის გვერდის ავლით. ამ მიდგომის მიზანი იყო ტრანზაქციის ხარჯების შემცირება, გაცვლითი კურსის რისკების ნაწილობრივი თავიდან აცილება და გარე ფინანსურ შოკებზე დამოკიდებულების შემცირება.

თუმცა ამ ეტაპზე ეროვნული ვალუტების გამოყენება ჯერ კიდევ შეზღუდული მასშტაბით ხორციელდებოდა. წევრ ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობები განსხვავებული ინტენსივობით ვითარდებოდა, ხოლო ფინანსური ბაზრების განვითარების დონე მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა. შედეგად, დოლარი კვლავ რჩებოდა ყველაზე მოსახერხებელ და პრაქტიკულ ინსტრუმენტად საერთაშორისო ვაჭრობისთვის.

BRICS-ის ფინანსური დღის წესრიგის განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპად შეიძლება ჩაითვალოს განვითარების ახალი ინსტიტუტების შექმნის იდეის გაჩენა. წევრი სახელმწიფოები სულ უფრო ხშირად საუბრობდნენ იმის შესახებ, რომ აუცილებელი იყო ისეთი ფინანსური მექანიზმების შექმნა, რომლებიც დასავლური ინსტიტუტებისგან დამოუკიდებლად იმუშავებდა. ამ დისკუსიებმა საფუძველი ჩაუყარა შემდგომში ახალი განვითარების ბანკის (New Development Bank – NDB) და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმების (Contingent Reserve Arrangement – CRA) შექმნას.

2014 წლის ფორტალეზას სამიტი ამ პროცესის კულმინაციად შეიძლება ჩაითვალოს. სწორედ ამ შეხვედრაზე მიიღეს გადაწყვეტილება ახალი განვითარების ბანკის დაფუძნების შესახებ. ბანკის მიზანი იყო ინფრასტრუქტურული და განვითარების პროექტების დაფინანსება როგორც BRICS-ის წევრ ქვეყნებში, ისე სხვა

განვითარებად ეკონომიკებში. შეიქმნა კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმებაც, რომელიც წევრ სახელმწიფოებს ფინანსური არასტაბილურობის შემთხვევაში დამატებითი მხარდაჭერის შესაძლებლობას აძლევდა.

NDB-ისა და CRA-ის შექმნას არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური მნიშვნელობაც ჰქონდა. პირველად BRICS-მა შეძლო საკუთარი ფინანსური ინსტიტუტების ჩამოყალიბება, რაც ორგანიზაციის ინსტიტუციური განვითარების ახალ ეტაპზე გადასვლას ნიშნავდა. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული მექანიზმები IMF-ისა და მსოფლიო ბანკის პირდაპირ ალტერნატივად ვერ ჩაითვლებოდა, მათ აჩვენეს, რომ BRICS მზად იყო საკუთარი ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაფართოებისთვის.

ნეორეალიზმის პერსპექტივიდან BRICS-ის ფორმირება შეიძლება განვიხილოთ როგორც საერთაშორისო სისტემაში ძალაუფლების გადანაწილების პროცესის გამოხატულება. როდესაც განვითარებადი სახელმწიფოები ზრდიან ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ისინი ცდილობენ უფრო დიდი გავლენა მოიპოვონ საერთაშორისო წესრიგის ფორმირებაზე. BRICS-ის შემთხვევაშიც სწორედ ეს ლოგიკა იკვეთება. ორგანიზაციის წევრები არ კმაყოფილდებოდნენ არსებული სტატუს-კვოთი და ცდილობდნენ ისეთი ინსტიტუტებისა და მექანიზმების შექმნას, რომლებიც მათ ინტერესებს უკეთ ასახავდა.

თუმცა ამავე პერიოდში აშკარა გახდა ორგანიზაციის შიდა მრავალფეროვნებაც. წევრებს შორის არსებობდა განსხვავებული ეკონომიკური სტრუქტურები, საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები და ფინანსური ინტერესები. ჩინეთი სწრაფად იზრდებოდა და გლობალური ძალის სტატუსისკენ მიისწრაფოდა; რუსეთი ყურადღებას ამახვილებდა დასავლური გავლენის დაბალანსებაზე; ინდოეთი ცდილობდა სტრატეგიული ავტონომიის შენარჩუნებას; ბრაზილია და სამხრეთ აფრიკა კი უფრო მეტად განვითარების საკითხებზე იყვნენ ორიენტირებულნი. ეს განსხვავებები მომავალშიც მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენდა BRICS-ის ფინანსური ინტეგრაციის სიღრმეზე.

ამრიგად, 2009–2014 წლების პერიოდი შეიძლება შეფასდეს როგორც BRICS-ის ფინანსური დღის წესრიგის ფორმირების ეტაპი. სწორედ ამ წლებში ჩამოყალიბდა ძირითადი იდეები, რომლებმაც შემდგომში დედოლარიზაციის პოლიტიკის საფუძველი შექმნა. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდში ორგანიზაციას ჯერ არ გააჩნდა ფართომასშტაბიანი ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმები, მან შეძლო საერთო პოლიტიკური ხედვის ჩამოყალიბება, საერთაშორისო ფინანსური სისტემის კრიტიკის ინსტიტუციონალიზაცია და საკუთარი განვითარების ინსტრუმენტების შექმნის პროცესის დაწყება.

სწორედ ამიტომ 2009–2014 წლების ეტაპი უნდა განვიხილოდეს არა როგორც დედოლარიზაციის პრაქტიკული განხორციელების პერიოდი, არამედ როგორც მისი პოლიტიკური და ინსტიტუციური საფუძვლის შექმნის ფაზა.

3.3 ინსტიტუციური განვითარება 2014–2021 წლებში

2014 წლის ფორტალეზას სამიტი BRICS-ის განვითარების ისტორიაში გარდამტეხი მომენტი იყო. თუ 2009–2014 წლების პერიოდი ძირითადად პოლიტიკური იდეების ფორმირებისა და ფინანსური დღის წესრიგის ჩამოყალიბების ეტაპი იყო, 2014 წლის შემდეგ ორგანიზაცია უკვე ინსტიტუციური განვითარების ახალ ფაზაში გადავიდა. სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო ისეთი მექანიზმების შექმნა, რომლებიც BRICS-ის თანამშრომლობას პრაქტიკულ შინაარსს სძენდა და წევრ სახელმწიფოებს საშუალებას აძლევდა ფინანსური ურთიერთობები დასავლური ინსტიტუტებისგან შედარებით დამოუკიდებლად განეხილათ.

2014 წლის შემდეგ BRICS-ის საქმიანობა ნაკლებად ფორმალური და უფრო ინსტიტუციური გახდა. თუ მანამდე ორგანიზაცია ძირითადად საერთაშორისო ფინანსური წესრიგის კრიტიკითა და რეფორმების მოთხოვნით შემოიფარგლებოდა, 2014 წლის შემდეგ უკვე დაიწყო საკუთარი ინსტრუმენტების შექმნა. ეს პროცესი მნიშვნელოვანი იყო არა მხოლოდ ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ პოლიტიკური კუთხითაც, რადგან BRICS პირველად ცდილობდა არსებული საერთაშორისო ფინანსური სისტემის პარალელურად საკუთარი შესაძლებლობების განვითარებას.

ამ ცვლილების მთავარი გამოხატულება გახდა ახალი განვითარების ბანკის (New Development Bank – NDB) შექმნა. ბანკი ოფიციალურად 2014 წელს დაარსდა, ხოლო საქმიანობა 2015 წლიდან დაიწყო. მისი მთავარი მიზანი იყო ინფრასტრუქტურული და მდგრადი განვითარების პროექტების დაფინანსება როგორც BRICS-ის წევრ სახელმწიფოებში, ისე სხვა განვითარებად ქვეყნებში.

ახალი განვითარების ბანკის შექმნის საფუძველს რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებდა. პირველი იყო განვითარებადი ეკონომიკების მზარდი მოთხოვნა ინფრასტრუქტურულ ინვესტიციებზე. მრავალი სახელმწიფო აწყდებოდა პრობლემას, რომ არსებული საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტები ვერ უზრუნველყოფდნენ საჭირო მოცულობის დაფინანსებას ან მათთან თანამშრომლობა დაკავშირებული იყო რთულ პოლიტიკურ და ბიუროკრატიულ პირობებთან. მეორე ფაქტორი იყო სურვილი, შექმნილიყო ისეთი ინსტიტუტი, სადაც განვითარებად სახელმწიფოებს უფრო დიდი გავლენა ექნებოდათ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესზე.

NDB ეფუძნებოდა წევრთა თანასწორობის პრინციპს. განსხვავებით საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკისგან, სადაც გადაწყვეტილებების მიღებაზე გავლენა მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული ფინანსურ წილთან, BRICS-ის ბანკი ცდილობდა მონაწილეთა შედარებით თანაბარი

წარმომადგენლობის უზრუნველყოფას. ეს მიდგომა ორგანიზაციის პოლიტიკური იდენტობის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა.

თუმცა ახალი განვითარების ბანკის მნიშვნელობა მხოლოდ დაფინანსების მოცულობით არ განისაზღვრებოდა. იგი BRICS-ისთვის სიმბოლურადაც მნიშვნელოვანი იყო, რადგან აჩვენებდა, რომ ორგანიზაციას შეეძლო საკუთარი ინსტიტუციური მექანიზმების შექმნა. მიუხედავად იმისა, რომ NDB ვერ უტოლდებოდა მსოფლიო ბანკის მასშტაბებს, მისი არსებობა მიუთითებდა იმაზე, რომ BRICS აღარ იყო მხოლოდ პოლიტიკური დიალოგის პლატფორმა.

ინსტიტუციური განვითარების მეორე მნიშვნელოვანი მიმართულება გახდა კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმება (Contingent Reserve Arrangement – CRA). ეს მექანიზმი შეიქმნა იმისათვის, რომ წევრ სახელმწიფოებს ფინანსური არასტაბილურობის ან სავალუტო კრიზისის შემთხვევაში დამატებითი მხარდაჭერა მიეღოთ.

CRA-ს შექმნის საფუძველს 1997 წლის აზიური ფინანსური კრიზისის გამოცდილება და 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისის შედეგები წარმოადგენდა. ორივე შემთხვევაში ნათლად გამოჩნდა, რომ განვითარებადი სახელმწიფოები განსაკუთრებით მოწყვლადები იყვნენ კაპიტალის სწრაფი გადინებისა და ფინანსური შოკების მიმართ. BRICS-ის წევრები ცდილობდნენ ისეთი უსაფრთხოების მექანიზმის შექმნას, რომელიც მათ კრიზისულ ვითარებაში დამატებით ფინანსურ რესურსებზე წვდომას გაუმარტივებდა.

მიუხედავად იმისა, რომ CRA სრულფასოვან ალტერნატივად ვერ ჩაითვლებოდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდისთვის, იგი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავების მიმართულებით. ამ მექანიზმმა აჩვენა, რომ BRICS-ის წევრები მზად იყვნენ საკუთარი რესურსების ნაწილი კოლექტიური ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფისთვის გამოეყენებინათ.

2014–2021 წლებში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო ეროვნულ ვალუტებში ვაჭრობის საკითხსაც. ამ პერიოდში BRICS-ის წევრები სულ უფრო ხშირად საუბრობდნენ დოლარზე დამოკიდებულების შემცირების აუცილებლობაზე. თუმცა ამ ეტაპზე დედოლარიზაცია ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდა ორგანიზაციის ოფიციალურ და ცენტრალურ მიზანს. უფრო მეტად ხდებოდა ეროვნული ვალუტების გამოყენების შესაძლებლობების შესწავლა და კონკრეტული ორმხრივი შეთანხმებების გაფორმება.

ამ პროცესში განსაკუთრებით აქტიური იყო ჩინეთი. პეკინი განაგრძობდა იუანის ინტერნაციონალიზაციის პოლიტიკას და სხვადასხვა სახელმწიფოსთან აფორმებდა სავალუტო სვოპების შეთანხმებებს. ასეთი შეთანხმებები ქვეყნებს საშუალებას აძლევდა გარკვეული სავაჭრო ოპერაციები დოლარის გამოყენების გარეშე განეხორციელებინათ.

რუსეთიც აქტიურად ცდილობდა ალტერნატიული ფინანსური არხების განვითარებას. განსაკუთრებით 2014 წლის შემდეგ, როდესაც ყირიმის ანექსიის გამო დასავლურმა სახელმწიფოებმა სანქციები დააწესეს, მოსკოვისთვის უფრო მნიშვნელოვანი გახდა ფინანსური დამოკიდებულების შემცირება დასავლურ მექანიზმებზე. სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება რუსეთის უფრო აქტიური ინტერესი ეროვნული ვალუტების გამოყენებისა და ალტერნატიული გადახდის სისტემების მიმართ.

ინდოეთი, ბრაზილია და სამხრეთ აფრიკა შედარებით ფრთხილ პოლიტიკას ატარებდნენ. ისინი მხარს უჭერდნენ ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავებას, თუმცა ნაკლებად იყვნენ დაინტერესებული მკვეთრი ანტიდოლარული სტრატეგიებით. მათი ინტერესები უფრო მეტად დაკავშირებული იყო განვითარების დაფინანსებასთან, ინფრასტრუქტურულ პროექტებთან და საერთაშორისო ეკონომიკურ მმართველობაში საკუთარი როლის გაზრდასთან.

ამ პერიოდში მნიშვნელოვანი იყო ასევე ფინანსური ტექნოლოგიებისა და გადახდის სისტემების განვითარების საკითხი. BRICS-ის წევრები აცნობიერებდნენ, რომ საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში გავლენა მხოლოდ ვალუტის საკითხით არ განისაზღვრება. დიდი მნიშვნელობა აქვს იმასაც, თუ რომელი ინსტიტუტები და ტექნოლოგიური პლატფორმები უზრუნველყოფენ ტრანზაქციების განხორციელებას.

ამ კონტექსტში დაიწყო დისკუსია ალტერნატიული გადახდის მექანიზმების განვითარების შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ 2014–2021 წლებში ასეთი სისტემები ჯერ კიდევ საწყის ეტაპზე იმყოფებოდა, სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა ის იდეები, რომლებმაც მოგვიანებით BRICS Pay-ისა და სხვა პროექტების განვითარების საფუძველი შექმნა.

ნეორეალისტური თეორიის პერსპექტივიდან აღნიშნული პროცესები შეიძლება შეფასდეს როგორც ინსტიტუციური ბალანსირების ფორმა. სახელმწიფოები, რომლებიც უკმაყოფილო არიან არსებული საერთაშორისო წესრიგით, ხშირად ცდილობენ არა პირდაპირი დაპირისპირების გზას, არამედ ალტერნატიული ინსტიტუტების შექმნას. BRICS-ის შემთხვევაშიც სწორედ ასეთი ლოგიკა იკვეთება. ორგანიზაცია არ ცდილობდა არსებული სისტემის დაუყოვნებლივ ჩანაცვლებას, არამედ ეტაპობრივად ქმნიდა დამატებით ინსტრუმენტებს, რომლებიც მომავალში უფრო ფართო ავტონომიის შესაძლებლობას შექმნიდა.

მიუხედავად მიღწეული პროგრესისა, 2014–2021 წლების ინსტიტუციურ განვითარებას მნიშვნელოვანი შეზღუდვებიც ჰქონდა. პირველ რიგში, ახალი განვითარების ბანკისა და CRA-ს ფინანსური რესურსები მაინც მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდებოდა დასავლური ინსტიტუტების შესაძლებლობებს. მეორე მხრივ, BRICS-ის წევრებს შორის კვლავ არსებობდა განსხვავებული პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები, რაც თანამშრომლობის სიღრმეს ზღუდავდა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ჩინეთის მზარდი ეკონომიკური წონის საკითხი. მიუხედავად ფორმალური თანასწორობის პრინციპისა, აშკარა იყო, რომ ჩინეთი ორგანიზაციის ყველაზე ძლიერი ეკონომიკური აქტორი იყო. ეს ქმნიდა როგორც შესაძლებლობებს, ასევე გარკვეულ შიდა დაძაბულობებს. ზოგი წევრი სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანი იყო, რომ BRICS დასავლური დომინაციის ალტერნატივად არ ქცეულიყო ჩინური დომინაციის ახალ ფორმად.

გარდა ამისა, ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება კვლავ პრაქტიკულ სირთულეებს აწყდებოდა. წევრ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ბალანსი ხშირად ასიმეტრიული იყო, ფინანსური ბაზრები განსხვავებულად იყო განვითარებული და ადგილობრივი ვალუტების მიმართ საერთაშორისო ნდობა ჯერ კიდევ შეზღუდული რჩებოდა. შესაბამისად, დოლარი კვლავ ინარჩუნებდა წამყვან პოზიციას საერთაშორისო ვაჭრობაში.

ამ პერიოდის შეფასებისას მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ BRICS-ის მთავარი მიღწევა არ იყო დოლარის პოზიციების შესუსტება. რეალური მიღწევა მდგომარეობდა იმაში, რომ ორგანიზაციამ შეძლო საკუთარი ინსტიტუციური საფუძვლის შექმნა. სწორედ ამ წლებში ჩამოყალიბდა ბანკები, რეზერვების მექანიზმები, ფინანსური თანამშრომლობის პლატფორმები და პოლიტიკური გამოცდილება, რომლებმაც მომავალში დედოლარიზაციის უფრო აქტიური პოლიტიკის განხორციელება შესაძლებელი გახადა.

ამრიგად, 2014–2021 წლების პერიოდი შეიძლება შეფასდეს როგორც BRICS-ის ინსტიტუციური კონსოლიდაციის ეტაპი. ამ წლებში ორგანიზაციამ შექმნა საკუთარი ფინანსური ინსტრუმენტები, გააძლიერა ეკონომიკური თანამშრომლობა და საფუძველი ჩაუყარა იმ პროცესებს, რომლებიც 2022 წლის შემდეგ დედოლარიზაციის მნიშვნელოვნად დაჩქარებას შეუწყობდა ხელს. მიუხედავად არსებული შეზღუდვებისა, სწორედ ამ პერიოდში გახდა BRICS არა მხოლოდ პოლიტიკური დიალოგის ფორმატი, არამედ ინსტიტუციური შესაძლებლობების მქონე საერთაშორისო გაერთიანება, რომელიც ცდილობდა გლობალურ ფინანსურ სისტემაში საკუთარი როლის გაფართოებას.

3.4 დედოლარიზაციის დაჩქარებული ეტაპი 2022–2025 წლებში

BRICS-ის ფინანსური თანამშრომლობის ისტორიაში 2022–2025 წლების პერიოდი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან სწორედ ამ წლებში დედოლარიზაციის საკითხი გადაიქცა არა მხოლოდ თეორიულ ან პოლიტიკური დისკუსიის თემად, არამედ პრაქტიკული პოლიტიკის ერთ-ერთ ცენტრალურ მიმართულებად. თუ 2009–2014 წლებში ძირითადად ფინანსური დღის წესრიგის ფორმირება მიმდინარეობდა, ხოლო 2014–2021 წლებში ინსტიტუციური საფუძვლები იქმნებოდა, 2022 წლის შემდეგ BRICS-ის წევრებმა მნიშვნელოვნად გააძლიერეს

მცდელობები, შეემცირებინათ დამოკიდებულება ამერიკულ დოლარზე და განევითარებინათ ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმები.

ამ პროცესის დაჩქარების მთავარი ფაქტორი იყო საერთაშორისო პოლიტიკური გარემოს ცვლილება. 2022 წელს რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შემდეგ დასავლურმა სახელმწიფოებმა მოსკოვის წინააღმდეგ უპრეცედენტო ფინანსური სანქციები აამოქმედეს. რუსეთის ცენტრალური ბანკის რეზერვების მნიშვნელოვანი ნაწილი გაიყინა, ხოლო მრავალი რუსული ბანკი საერთაშორისო ფინანსური მექანიზმებისგან ჩამოიშორეს. აღნიშნულმა მოვლენებმა არა მხოლოდ რუსეთისთვის, არამედ სხვა განვითარებადი სახელმწიფოებისთვისაც ნათლად წარმოაჩინა, თუ რამდენად მჭიდროდ იყო გლობალური ფინანსური სისტემა დაკავშირებული დასავლურ ინსტიტუტებთან.

სწორედ ამ ფონზე გაძლიერდა დისკუსია ფინანსური ავტონომიის შესახებ. BRICS-ის წევრ ქვეყნებში სულ უფრო ხშირად ისმოდა მოსაზრება, რომ სახელმწიფოებს უნდა ჰქონოდათ ისეთი ფინანსური მექანიზმები, რომლებიც მათ ეკონომიკურ საქმიანობას გეოპოლიტიკური კრიზისების პირობებშიც უზრუნველყოფდა. შესაბამისად, დედოლარიზაცია თანდათან იქცა არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ უსაფრთხოების საკითხადაც.

რუსეთისთვის ეს საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური იყო. სანქციების დაწესების შემდეგ მოსკოვმა მნიშვნელოვნად გააფართოვა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის პრაქტიკა. რუსეთის ეკონომიკური პოლიტიკა სულ უფრო მეტად ორიენტირებული გახდა იმაზე, რომ საგარეო სავაჭრო ოპერაციები განხორციელებულიყო რუბლში, იუანში ან სხვა ალტერნატიულ ვალუტებში. ამ პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ჩინეთთან ეკონომიკურმა თანამშრომლობამ.

რუსეთ-ჩინეთის სავაჭრო ურთიერთობებში ეროვნული ვალუტების გამოყენება სწრაფად გაიზარდა. თუ წინა წლებში დოლარი კვლავ მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ორმხრივ ვაჭრობაში, 2022 წლის შემდეგ გაიზარდა იუანისა და რუბლის გამოყენება. ეს ცვლილება წარმოადგენდა ერთ-ერთ ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს იმისა, თუ როგორ შეიძლება პოლიტიკური გარემოს ცვლილებამ დააჩქაროს დედოლარიზაციის პროცესი.

ჩინეთის როლი ამ პერიოდში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა. პეკინი უკვე მრავალი წლის განმავლობაში ცდილობდა იუანის საერთაშორისო სტატუსის გაზრდას, თუმცა 2022 წლის შემდეგ ეს პროცესი დამატებით სტიმულს იღებს. ჩინეთი აქტიურად აფართოვდა სავალუტო სვოპების ქსელს, ხელს უწყობდა იუანით ვაჭრობის განვითარებას და ცდილობდა საკუთარი ფინანსური მექანიზმების საერთაშორისო გამოყენების გაფართოებას.

მიუხედავად ამისა, ჩინეთის მიდგომა კვლავ ფრთხილი რჩებოდა. განსხვავებით რუსეთისგან, პეკინი არ საუბრობდა დოლარის სწრაფ ჩანაცვლებაზე.

ჩინეთის სტრატეგია უფრო მეტად ორიენტირებული იყო მრავალვალუტიანი სისტემის განვითარებაზე, სადაც იუანის როლი ეტაპობრივად გაიზრდებოდა, მაგრამ არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური სტაბილურობა არ შეირყეოდა.

ინდოეთის პოზიცია უფრო რთული და მრავალმხრივი იყო. ერთი მხრივ, ნიუ-დელი მხარს უჭერდა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის განვითარებას და გარკვეულ შემთხვევებში იყენებდა რუპიაზე დაფუძნებულ ვაჭრობის მექანიზმებს. მეორე მხრივ, ინდოეთი ცდილობდა შეენარჩუნებინა ბალანსი დასავლურ ეკონომიკურ პარტნიორებთან ურთიერთობებში. სწორედ ამიტომ, ინდოეთის პოლიტიკა დედოლარიზაციის მიმართ უფრო პრაგმატული და ნაკლებად იდეოლოგიური იყო.

ბრაზილია და სამხრეთ აფრიკაც მხარს უჭერდნენ საერთაშორისო ფინანსური სისტემის დივერსიფიკაციას, თუმცა მათთვის მთავარი პრიორიტეტი კვლავ განვითარების დაფინანსება და საერთაშორისო ეკონომიკურ მმართველობაში უფრო ფართო წარმომადგენლობა რჩებოდა. შესაბამისად, ისინი ნაკლებად იყვნენ დაინტერესებული ანტიდოლარული რიტორიკით და უფრო მეტად ამახვილებდნენ ყურადღებას პრაქტიკულ ეკონომიკურ სარგებელზე.

2022–2025 წლებში BRICS-ის ფინანსური პოლიტიკის ერთ-ერთ ყველაზე განხილვად თემად იქცა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის გაფართოება. წევრი სახელმწიფოები სულ უფრო ხშირად აცხადებდნენ, რომ საერთაშორისო ვაჭრობაში ადგილობრივი ვალუტების გამოყენება შეამცირებდა გაცვლითი კურსის რისკებს, შეამცირებდა ტრანზაქციის ხარჯებს და გაზრდიდა ფინანსურ ავტონომიას.

თუმცა მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის ზრდა ავტომატურად არ ნიშნავს გლობალურ დედოლარიზაციას. ბევრ შემთხვევაში ასეთი შეთანხმებები მხოლოდ ორმხრივი ხასიათისაა და არ ქმნის საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ფართომასშტაბიან ალტერნატივას. მაგალითად, თუ ორი ქვეყანა საკუთარ ვალუტებში ახორციელებს ვაჭრობას, ეს ამცირებს დოლარის საჭიროებას კონკრეტულ ურთიერთობაში, მაგრამ არ ცვლის დოლარის პოზიციას გლობალურ ფინანსურ ბაზრებზე.

ამ პერიოდში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო გადახდის სისტემების საკითხსაც. BRICS-ის წევრები აცნობიერებდნენ, რომ ვალუტის ცვლილება არასაკმარისი იქნებოდა, თუ ტრანზაქციების განხორციელება კვლავ დასავლურ მექანიზმებზე იქნებოდა დამოკიდებული. სწორედ ამიტომ გაჩნდა ინტერესი ალტერნატიული გადახდის მექანიზმების განვითარების მიმართ.

ამ კონტექსტში სულ უფრო ხშირად განიხილებოდა BRICS Pay-ის პროექტი. მისი მიზანი იყო ისეთი ტექნოლოგიური პლატფორმის შექმნა, რომელიც წევრ ქვეყნებს შორის ტრანზაქციების განხორციელებას გაამარტივებდა. მიუხედავად იმისა, რომ 2025 წლისთვის სისტემა სრულად განვითარებული არ იყო, თავად იდეა მიუთითებდა იმაზე, რომ BRICS ცდილობდა არა მხოლოდ ვალუტების, არამედ ფინანსური მექანიზმების დონეზე შეექმნა ალტერნატივები.

განსაკუთრებული ინტერესის საგანი გახდა BRICS-ის შესაძლო საერთო ვალუტის საკითხიც. მედიისა და პოლიტიკური დისკურსის ნაწილში პერიოდულად ჩნდებოდა მოსაზრება, რომ ორგანიზაცია შესაძლოა საკუთარი საერთო ვალუტის შექმნისკენ წასულიყო. აღნიშნული იდეა ხშირად განიხილებოდა როგორც დოლარისთვის პოტენციური გამოწვევა.

თუმცა პრაქტიკული თვალსაზრისით საერთო ვალუტის შექმნა უკიდურესად რთულ ამოცანას წარმოადგენს. ასეთი პროექტი მოითხოვს არა მხოლოდ ეკონომიკური პოლიტიკის კოორდინაციას, არამედ მაღალი დონის პოლიტიკურ ნდობას, მონეტარული პოლიტიკის დაახლოებას, საერთო ფინანსური ინსტიტუტების არსებობასა და კრიზისების მართვის მექანიზმების შექმნას. BRICS-ის შიდა მრავალფეროვნების გათვალისწინებით, საერთო ვალუტის იდეა ამ ეტაპზე უფრო პოლიტიკური სიმბოლო იყო, ვიდრე რეალისტური მოკლევადიანი პროექტი.

2023 და 2024 წლებში BRICS-ის გაფართოებამ დედოლარიზაციის დისკუსიას დამატებითი მნიშვნელობა შესძინა. ორგანიზაციაში ახალი სახელმწიფოების ჩართვამ გააფართოვა მისი ეკონომიკური და გეოგრაფიული მასშტაბები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ ახალ წევრებს შორის იყვნენ ენერგორესურსების მსხვილი ექსპორტიორები და რეგიონული ეკონომიკური ძალები.

გაფართოებამ შექმნა შესაძლებლობა, რომ ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის პრაქტიკა უფრო ფართო სივრცეზე გავრცელებულიყო. თუმცა ამავდროულად გაიზარდა შიდა მრავალფეროვნებაც, რაც საერთო ფინანსური სტრატეგიის შემუშავებას კიდევ უფრო ართულებდა. შედეგად, გაფართოება ერთდროულად წარმოადგენდა როგორც შესაძლებლობას, ისე გამოწვევას.

ნეორეალიზმის პერსპექტივიდან 2022–2025 წლების პერიოდი შეიძლება შეფასდეს როგორც ფინანსური ბალანსირების ყველაზე აქტიური ფაზა. სახელმწიფოები ცდილობდნენ შეემცირებინათ ჰეგემონურ ფინანსურ სისტემაზე დამოკიდებულება და გაეზარდათ სტრატეგიული ავტონომია. განსაკუთრებით სანქციების გამოცდილებამ გააძლიერა აღქმა, რომ ფინანსური მექანიზმები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ძალაუფლების ინსტრუმენტად.

თუმცა ნეორეალიზმი ასევე გვიჩვენებს ამ პროცესის შეზღუდვებს. ჰეგემონის გავლენის დაბალანსება ეფექტიანია მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახელმწიფოებს აქვთ საერთო ინტერესები, საკმარისი რესურსები და კოორდინაციის მაღალი დონე. BRICS-ის შემთხვევაში ეს პირობები ნაწილობრივ არსებობს, მაგრამ სრულად არა. სწორედ ამიტომ ორგანიზაცია ახერხებს გარკვეული ინსტიტუტებისა და მექანიზმების შექმნას, თუმცა ჯერ ვერ ქმნის ისეთ ერთიან ფინანსურ ბლოკს, რომელიც დოლარის სისტემურ დომინაციას მოკლე პერიოდში რეალურად დაუპირისპირდებოდა.

ამრიგად, 2022–2025 წლების პერიოდი შეიძლება შეფასდეს როგორც დედოლარიზაციის პოლიტიკის დაჩქარებული, მაგრამ წინააღმდეგობრივი ეტაპი. ერთის მხრივ, გაიზარდა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობა, განვითარდა

ალტერნატიული გადახდის მექანიზმების იდეები, გაძლიერდა ფინანსური თანამშრომლობა და გაფართოვდა ორგანიზაცია. მეორეს მხრივ, დოლარი კვლავ ინარჩუნებდა წამყვან პოზიციას საერთაშორისო რეზერვებში, გლობალურ გადახდებსა და ფინანსურ ბაზრებზე.

სწორედ ამიტომ ამ პერიოდის მთავარი აზრი მდგომარეობს არა იმაში, რომ BRICS-მა უკვე შექმნა დოლარის სრულფასოვანი ალტერნატივა, არამედ იმაში, რომ მან მნიშვნელოვნად გააძლიერა ფინანსური ავტონომიისკენ სწრაფვა. ეს ყველაფერი რეალურ შედეგებს იძლევა გარკვეულ სფეროებში, თუმცა მისი გავლენა გლობალური ფინანსური წესრიგის მთლიან ტრანსფორმაციაზე დიდი არაა.

3.5 ეფექტიანობის შეფასების ინდიკატორები

BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკის შეფასება წარმოადგენს ამ კვლევის ცენტრალურ ნაწილს, რადგან სწორედ ამ ეტაპზე ხდება იმის განსაზღვრა, რამდენად შეძლო ორგანიზაციამ დასახული მიზნების მიღწევა და რამდენად ეფექტიანი აღმოჩნდა მის მიერ განხორციელებული ფინანსური პოლიტიკა. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში დედოლარიზაცია საერთაშორისო პოლიტიკური და ეკონომიკური დისკუსიების ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალურ თემად იქცა, მისი შეფასება მარტივი არ არის. ხშირად პოლიტიკური განცხადებები და მედიის ყურადღება ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ დოლარის გლობალური პოზიცია სწრაფად სუსტდება, თუმცა რეალური პროცესების ანალიზი უფრო კომპლექსურ სურათს გვაძლევს.

BRICS-ის პოლიტიკის ეფექტიანობის განსაზღვრისთვის აუცილებელია შეფასდეს რამდენიმე ძირითადი ინდიკატორი. პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია განვიხილოთ, რამდენად გაიზარდა ეროვნული ვალუტების გამოყენება წევრ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში. მეორე, საჭიროა შეფასდეს BRICS-ის მიერ შექმნილი ინსტიტუტების გავლენა ფინანსურ ავტონომიაზე. მესამე, უნდა განისაზღვროს, შეძლო თუ არა ორგანიზაციამ საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში დოლარის პოზიციის რეალური დაბალანსება. სწორედ ამ ინდიკატორების ერთობლივი ანალიზი იძლევა შესაძლებლობას, ობიექტურად შეფასდეს BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკის შედეგები.

პირველი მნიშვნელოვანი შედეგი დაკავშირებულია ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობით სზრდასთან. ბოლო წლებში BRICS-ის წევრ სახელმწიფოებს შორის მნიშვნელოვნად გაიზარდა იმ სავაჭრო ოპერაციების რაოდენობა, რომლებიც დოლარის გამოყენების გარეშე ხორციელდება. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა რუსეთსა და ჩინეთს შორის თანამშრომლობა, სადაც იუანისა და რუბლის გამოყენება მკვეთრად გაიზარდა. ანალოგიური ტენდენციები შეინიშნება ინდოეთსა და სხვა პარტნიორ სახელმწიფოებს შორისაც.

ეს პროცესი მიუთითებს, რომ BRICS-ის პოლიტიკა გარკვეულ შედეგებს ნამდვილად იძლევა. ეროვნული ვალუტების გამოყენება ამცირებს ტრანზაქციის ხარჯებს, ნაწილობრივ ამცირებს გაცვლითი კურსის რისკებს და ზრდის წევრი სახელმწიფოების ფინანსურ ავტონომიას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება ეს ფაქტორი იმ პირობებში, როდესაც გეოპოლიტიკური დამაბულობა და სანქციების გამოყენება საერთაშორისო ეკონომიკის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა.

მიუხედავად ამისა, ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის ზრდა არ ნიშნავს, რომ დოლარის პოზიცია არსებითად შესუსტდა. გლობალური ვაჭრობის მნიშვნელოვანი ნაწილი კვლავ ამერიკულ ვალუტაში ხორციელდება. ბევრი კომპანია და ფინანსური ინსტიტუტი დოლარს კვლავ ყველაზე უსაფრთხო და მოსახერხებელ ინსტრუმენტად მიიჩნევს. შესაბამისად, ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება მნიშვნელოვანი პროგრესია, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ შეზღუდული მასშტაბის მოვლენად რჩება.

ეფექტიანობის შეფასების მეორე მიმართულება დაკავშირებულია BRICS-ის ინსტიტუციურ განვითარებასთან. ახალი განვითარების ბანკისა და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმების შექმნა ორგანიზაციის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მიღწევად შეიძლება ჩაითვალოს. ამ ინსტიტუტებმა წევრ სახელმწიფოებს დამატებითი ფინანსური შესაძლებლობები მისცა და გარკვეულწილად შეამცირა დასავლურ ინსტიტუტებზე დამოკიდებულება.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ახალი განვითარების ბანკის როლი. ბანკმა დააფინანსა არაერთი ინფრასტრუქტურული პროექტი, რითაც დაამტკიცა, რომ BRICS-ს შეუძლია საკუთარი ფინანსური რესურსების მობილიზება. მართალია, NDB-ის მასშტაბები ჯერ კიდევ მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება მსოფლიო ბანკის შესაძლებლობებს, თუმცა მისი არსებობა თავისთავად წარმოადგენს ფინანსური ავტონომიის ზრდის მაგალითს.

CRA-ის მნიშვნელობა უფრო მეტად პრევენციულ ხასიათს ატარებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მექანიზმი იშვიათად გამოიყენება პრაქტიკაში, მისი არსებობა წევრ სახელმწიფოებს დამატებით ფინანსურ უსაფრთხოებას სთავაზობს. კრიზისულ ვითარებაში ასეთი ინსტრუმენტები ზრდის ფინანსური სტაბილურობის შესაძლებლობას და ამცირებს გარე დახმარებაზე დამოკიდებულებას.

ეფექტიანობის მესამე ინდიკატორი არის საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში გავლენის ზრდა. BRICS-ის ერთ-ერთი მიზანი იყო გლობალური ფინანსური მმართველობის სისტემაში საკუთარი როლის გაფართოება. ამ მხრივ, შედეგს მიაღწიეს. BRICS-ის სამიტები, დეკლარაციები და ინსტიტუციური პროექტები სულ უფრო მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს საერთაშორისო ეკონომიკურ დისკუსიებში.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ორგანიზაციამ შეძლო დედოლარიზაციის საკითხის საერთაშორისო დღის წესრიგის ნაწილად ქცევა. თუ

წარსულში დოლარის ჰეგემონია თითქმის უკონკურენტო რეალობად მიიჩნეოდა, დღეს სულ უფრო ხშირად განიხილება მრავალვალუტიანი სისტემის განვითარების შესაძლებლობა. ამ ცვლილებაში BRICS-ის წვლილი უდავოდ მნიშვნელოვანია.

თუმცა, როდესაც საუბარია დოლარის რეალურ დაბალანსებაზე, შედეგები გაცილებით შეზღუდულია. მიუხედავად მრავალი ინიციატივისა, დოლარი კვლავ დომინირებს საერთაშორისო რეზერვებში, საერთაშორისო გადახდებში, გლობალურ ფინანსურ ბაზრებსა და საერთაშორისო ვაჭრობაში. მსოფლიოს ცენტრალური ბანკების უმრავლესობა კვლავ მნიშვნელოვან რეზერვებს ინახავს დოლარში, ხოლო საერთაშორისო ინვესტორები ამერიკულ ფინანსურ აქტივებს კვლავ უსაფრთხო თავშესაფრად მიიჩნევენ.

ეს გარემოება მიუთითებს, რომ BRICS-ის პოლიტიკამ ჯერ ვერ შეძლო საერთაშორისო ფინანსური სისტემის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია. ორგანიზაცია უფრო წარმატებულია ალტერნატიული მექანიზმების შექმნაში, ვიდრე არსებული წესრიგის ჩანაცვლებაში. სწორედ ამიტომ დედოლარიზაციის პროცესის შეფასება უნდა იყოს ფრთხილი და დაბალანსებული.

ნეორეალიზმის პერსპექტივიდან მიღებული შედეგები შეიძლება ნაწილობრივ წარმატებულად შეფასდეს. თეორიის მიხედვით, სახელმწიფოები ცდილობენ შეამცირონ ძლიერ აქტორებზე დამოკიდებულება და გაზარდონ საკუთარი ავტონომია. BRICS-ის მიერ შექმნილი ინსტიტუტები და ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება სწორედ ამ მიზანს ემსახურება.

მეორე მხრივ, ნეორეალიზმი ასევე გვასწავლის, რომ საერთაშორისო სისტემაში ძალაუფლების სტრუქტურების შეცვლა უკიდურესად რთულია. ჰეგემონური პოზიცია მხოლოდ პოლიტიკური გავლენით არ იქმნება; იგი ეფუძნება ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ინსტიტუციურ უპირატესობებსა და საერთაშორისო ნდობას. სწორედ ამიტომ BRICS-ის მცდელობები ჯერ ვერ ქმნის ისეთ ალტერნატივას, რომელიც დოლარის სისტემურ დომინაციას ჩაანაცვლებდა.

ეფექტიანობის შეფასებისას მნიშვნელოვანია ისიც, რომ BRICS-ის წარმატება არ უნდა გაიზომოს მხოლოდ დოლარის წილის შემცირებით. ორგანიზაციის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ფინანსური არჩევანის გაფართოებაა. თუ სახელმწიფოებს შეუძლიათ აირჩიონ სხვადასხვა ვალუტა, სხვადასხვა გადახდის სისტემა და სხვადასხვა ფინანსური ინსტიტუტი, ეს უკვე ზრდის მათ სტრატეგიულ ავტონომიას. BRICS-ის საქმიანობა გარკვეულ წარმატებად შეიძლება ჩაითვალოს.

ამავე დროს, აუცილებელია განვასხვავოთ პოლიტიკური რიტორიკა და პრაქტიკული შედეგები. BRICS-ის ლიდერები ხშირად საუბრობენ საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ტრანსფორმაციის აუცილებლობაზე, თუმცა პრაქტიკაში მრავალი ეკონომიკური ოპერაცია კვლავ დოლარზეა დამოკიდებული. ეს მიუთითებს, რომ

ორგანიზაციის პოლიტიკური ამბიციები ჯერ კიდევ აღემატება მის პრაქტიკულ შესაძლებლობებს.

ამრიგად, BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკის ეფექტიანობა შეიძლება შეფასდეს როგორც ნაწილობრივი და შეზღუდული წარმატება. ორგანიზაციამ შეძლო ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება, შექმნა საკუთარი ფინანსური ინსტიტუტები, გაზარდა საერთაშორისო გავლენა და გააძლიერა ფინანსური ავტონომიის იდეა. თუმცა, ამავე დროს, მან ვერ შეძლო დოლარის გლობალური დომინაციის არსებითი შესუსტება და ვერ შექმნა ისეთი ალტერნატიული ფინანსური სისტემა, რომელიც არსებულ დღისწესრიგს სრულფასოვნად ჩაანაცვლებდა.

სწორედ ამიტომ კვლევის მთავარი მიზნება მდგომარეობს იმაში, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა უნდა შეფასდეს არა როგორც წარმატება ან წარუმატებლობა, რომელიც უკვე მოხდა, არამედ როგორც მიმდინარე და გრძელვადიანი პროცესი. ორგანიზაციის მიერ მიღწეული შედეგები რეალურია, თუმცა მათი გავლენა ძირითადად ფინანსური ავტონომიის ზრდაში გამოიხატება და არა საერთაშორისო ფინანსური სისტემის რადიკალურ ტრანსფორმაციაში.

3.6 სტრუქტურული, ინსტიტუციური და პოლიტიკური შეზღუდვები

მიუხედავად იმისა, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკამ ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი ყურადღება მიიპყრო და გარკვეული პრაქტიკული შედეგებიც გამოიღო, ორგანიზაციის წინაშე კვლავ მრავალი სერიოზული გამოწვევა დგას. სწორედ ეს შეზღუდვები განაპირობებს იმას, რომ BRICS-ის მიერ განხორციელებული ინიციატივები ჯერ ვერ ახერხებს საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ფუნდამენტურ ტრანსფორმაციას. დედოლარიზაციის პროცესის ობიექტური შეფასება შეუძლებელია იმ ფაქტორების ანალიზის გარეშე, რომლებიც ზღუდავს ორგანიზაციის შესაძლებლობებს და აფერხებს მის მიერ დასახული მიზნების სრულ რეალიზაციას.

პირველი და ყველაზე მნიშვნელოვანი შეზღუდვა დაკავშირებულია თავად დოლარის სტრუქტურულ უპირატესობასთან. ამერიკული ვალუტის დომინაცია არ არის მხოლოდ პოლიტიკური გავლენის შედეგი. იგი ეფუძნება მრავალ ათწლეულს, რომლის განმავლობაში დოლარი მსოფლიო ეკონომიკის ცენტრალურ ელემენტად ჩამოყალიბდა. საერთაშორისო ვაჭრობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, გლობალური რეზერვების დიდი მოცულობა, საერთაშორისო სესხები და ფინანსური ოპერაციები კვლავ დოლარზეა დაფუძნებული. ეს ქმნის სისტემურ გარემოს, სადაც დოლარის გამოყენება ბევრ შემთხვევაში უფრო მარტივი, იაფი და ნაკლებად რისკიანია, ვიდრე ნებისმიერი ალტერნატიული ვალუტის გამოყენება.

ამ პროცესს განსაკუთრებით აძლიერებს ქსელური ეფექტი. როდესაც ეკონომიკური აქტორების უმრავლესობა უკვე იყენებს დოლარს, ახალი მონაწილეებისთვისაც უფრო ხელსაყრელი ხდება იმავე ვალუტის გამოყენება. სწორედ ამიტომ, თუნდაც BRICS-ის წევრ ქვეყნებს ჰქონდეთ პოლიტიკური სურვილი

დოლარზე დამოკიდებულების შესამცირებლად, პრაქტიკაში მათ ხშირად მაინც უწევთ ამერიკული ვალუტის გამოყენება საერთაშორისო ოპერაციების განხორციელებისას. შედეგად, დოლარის დომინანცია თვითგამაძლიერებელ ხასიათს იძენს.

მეორე მნიშვნელოვანი შეზღუდვა დაკავშირებულია BRICS-ის წევრი სახელმწიფოების ეკონომიკურ განსხვავებებთან. მიუხედავად იმისა, რომ ორგანიზაცია ხშირად ერთიან ბლოკად განიხილება, მისი წევრები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ეკონომიკური განვითარების დონით, პოლიტიკური სისტემებით, საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებითა და ფინანსური ინტერესებით. ჩინეთი წარმოადგენს მსოფლიოს ერთ-ერთ უმსხვილეს ეკონომიკას, ხოლო სამხრეთ აფრიკის ეკონომიკური შესაძლებლობები გაცილებით შეზღუდულია. ინდოეთის ინტერესები ხშირად განსხვავდება რუსეთის ან ჩინეთის ინტერესებისგან, ხოლო ბრაზილია ძირითადად საკუთარი რეგიონული პრიორიტეტებით ხელმძღვანელობს.

ეს მრავალფეროვნება ერთიან ფინანსურ სტრატეგიაზე შეთანხმებას ართულებს. ორგანიზაციის წევრები შეიძლება თანხმდებოდნენ ზოგად მიზნებზე, თუმცა კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმისას ხშირად განსხვავებული ხედვები აქვთ. შედეგად, BRICS-ის გადაწყვეტილებები ხშირ შემთხვევაში კომპრომისის შედეგია და არა ერთიანი სტრატეგიული ხედვის გამოხატულება.

განსაკუთრებულ გამოწვევას წარმოადგენს ჩინეთის როლი ორგანიზაციაში. ერთი მხრივ, ჩინეთი BRICS-ის ყველაზე ძლიერი ეკონომიკური აქტორია და სწორედ მისი ფინანსური რესურსები ქმნის მრავალი პროექტის განხორციელების შესაძლებლობას. მეორე მხრივ, ჩინეთის მზარდი გავლენა გარკვეულ შემფოთებას იწვევს სხვა წევრ სახელმწიფოებში. მათ არ სურთ, რომ დასავლურ ფინანსურ სისტემაზე დამოკიდებულების შემცირება ჩინეთზე ახალი დამოკიდებულებით შეიცვალოს.

ამ პრობლემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საერთო ვალუტის ან უფრო ღრმა ფინანსური ინტეგრაციის საკითხებში. თუ BRICS-ის ფინანსური სისტემა მეტწილად იუანზე იქნება დამოკიდებული, ორგანიზაციის ზოგიერთი წევრი შეიძლება მას აღარ აღიქვამდეს როგორც მრავალპოლარულ ალტერნატივას. შესაბამისად, ჩინეთის ეკონომიკური წონა ერთდროულად წარმოადგენს როგორც BRICS-ის ძლიერ, ისე სუსტ მხარეს.

მესამე მნიშვნელოვანი შეზღუდვა ფინანსური ბაზრების განვითარების დონეს უკავშირდება. დოლარის ერთ-ერთი მთავარი უპირატესობა ამერიკული ფინანსური ბაზრების სიღრმეა. საერთაშორისო ინვესტორებს შეუძლიათ დიდი მოცულობის კაპიტალის სწრაფად და უსაფრთხოდ გადაადგილება ამერიკულ ბაზრებზე. BRICS-ის წევრი სახელმწიფოების ფინანსური სისტემები ჯერ ვერ უზრუნველყოფს ანალოგიურ შესაძლებლობებს.

მაგალითად, ჩინეთის ეკონომიკური მასშტაბები უზარმაზარია, თუმცა კაპიტალის მოძრაობაზე არსებული შეზღუდვები და სახელმწიფო კონტროლის მაღალი დონე საერთაშორისო ინვესტორებისთვის გარკვეულ რისკებს ქმნის. ინდოეთის, ბრაზილიისა და სამხრეთ აფრიკის ფინანსური ბაზრები შედარებით მცირეა, ხოლო რუსეთის ფინანსური სისტემა სანქციების გავლენის ქვეშ იმყოფება. ამ პირობებში რთულია ისეთი ფინანსური გარემოს შექმნა, რომელიც დოლარის სისტემას კონკურენციას გაუწევს.

დედოლარიზაციის პროცესს ზღუდავს საერთაშორისო ნდობის პრობლემაც. საერთაშორისო ვალუტის სტატუსის მოპოვება მხოლოდ ეკონომიკური მაჩვენებლებით არ განისაზღვრება. აუცილებელია, რომ გლობალური ეკონომიკური აქტორები ენდობოდნენ შესაბამის ვალუტას და მის უკან მდგომ ინსტიტუტებს. ნდობა იქმნება ათწლეულების განმავლობაში და ეფუძნება როგორც ეკონომიკურ სტაბილურობას, ასევე სამართლებრივ და პოლიტიკურ პროგნოზირებადობას.

დოლარი ამ მხრივ მნიშვნელოვან უპირატესობას ფლობს. მიუხედავად სხვადასხვა კრიზისისა, ინვესტორები კვლავ ენდობიან ამერიკულ ფინანსურ სისტემას. ამის საპირისპიროდ, BRICS-ის არც ერთი წევრი ქვეყანა ამჟამად არ ფლობს ისეთ ვალუტას, რომელიც საერთაშორისო დონეზე ანალოგიურ ნდობას მოიპოვებდა. სწორედ ამიტომ, ალტერნატიული ვალუტების გამოყენების გაფართოება გაცილებით რთულია, ვიდრე ზოგჯერ პოლიტიკურ განცხადებებში ჩანს.

მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ასევე ორგანიზაციის ინსტიტუციური შესაძლებლობების შეზღუდულობა. მართალია, ახალი განვითარების ბანკი და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმება მნიშვნელოვანი მიღწევებია, თუმცა მათი შესაძლებლობები კვლავ მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის რესურსებს. BRICS-ის ინსტიტუტები ჯერ ვერ უზრუნველყოფს იმ მასშტაბის ფინანსურ მხარდაჭერას, რომელიც გლობალური ფინანსური წესრიგის ალტერნატივად იქნებოდა აღქმული.

გარდა ამისა, ორგანიზაციას ჯერ არ გააჩნია ერთიანი მონეტარული პოლიტიკა, საერთო მარეგულირებელი ჩარჩო ან კრიზისების მართვის სრულყოფილი მექანიზმები. ეს გარემოება მნიშვნელოვნად ზღუდავს ფინანსური ინტეგრაციის გაღრმავების შესაძლებლობას. ევროპის კავშირის გამოცდილება აჩვენებს, რომ საერთო ფინანსური სივრცის შექმნა ხანგრძლივ და კომპლექსურ ინსტიტუციურ განვითარებას მოითხოვს. BRICS ამ მიმართულებით ჯერ მხოლოდ საწყის ეტაპზე იმყოფება.

გეოპოლიტიკური ფაქტორებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. BRICS-ის წევრებს შორის თანამშრომლობა ხშირად ექვემდებარება ფართო საერთაშორისო პოლიტიკური გარემოს გავლენას. მაგალითად, ჩინეთსა და ინდოეთს შორის არსებული ტერიტორიული დავები პერიოდულად ამწელებს თანამშრომლობის გაღრმავებას. მსგავსი პოლიტიკური უთანხმოებები ზოგჯერ აფერხებს ორგანიზაციის ერთიან პოზიციაზე შეთანხმებას.

ამასთანავე, BRICS-ის წევრების ურთიერთობები დასავლურ სახელმწიფოებთან განსხვავებული ხასიათისაა. ზოგი მათგანი დასავლურ ეკონომიკებთან მჭიდროდ არის ინტეგრირებული და არ არის დაინტერესებული კონფრონტაციული ფინანსური პოლიტიკით. შედეგად, ორგანიზაციის შიგნით ხშირად არსებობს განსხვავებული წარმოდგენები იმის შესახებ, თუ რამდენად შორს უნდა წავიდეს დედოლარიზაციის პროცესი.

ნეორეალიზმის პერსპექტივიდან აღნიშნული შეზღუდვები სრულიად ლოგიკურია. საერთაშორისო სისტემაში ძალაუფლების ბალანსის შეცვლა რთული და ხანგრძლივი პროცესია. ჰეგემონური პოზიციის მქონე სახელმწიფო არა მხოლოდ ეკონომიკური რესურსებით, არამედ ინსტიტუციური უპირატესობებით, საერთაშორისო ნდობითა და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ქსელური კავშირებითაც სარგებლობს. სწორედ ამიტომ BRICS-ის ძალისხმევა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია, მაგრამ იგი ჯერ ვერ ქმნის პირობებს ძალთა რადიკალური გადანაწილებისთვის.

ამავდროულად, აღნიშნული შეზღუდვები არ ნიშნავს, რომ BRICS-ის პოლიტიკა წარუმატებელია. პირიქით, ისინი მიუთითებს იმაზე, რომ დედოლარიზაცია წარმოადგენს გრძელვადიან პროცესს, რომლის შედეგებიც ეტაპობრივად ვლინდება. ორგანიზაცია უკვე ახერხებს გარკვეულ სფეროებში ფინანსური ავტონომიის ზრდას, თუმცა სისტემის შეცვლისთვის გაცილებით მეტი დრო, ინსტიტუციური განვითარება და წევრთა კოორდინაცია იქნება საჭირო.

ამრიგად, BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკის მთავარი შეზღუდვები შეიძლება სამ კატეგორიად დაიყოს: სტრუქტურული, ინსტიტუციური და პოლიტიკური. სტრუქტურული შეზღუდვები უკავშირდება დოლარის ისტორიულ და ეკონომიკურ უპირატესობას; ინსტიტუციური შეზღუდვები – BRICS-ის ფინანსური მექანიზმების ჯერ კიდევ შეზღუდულ შესაძლებლობებს, ხოლო პოლიტიკური შეზღუდვები – წევრ სახელმწიფოებს შორის არსებული ინტერესთა განსხვავებებსა და გეოპოლიტიკურ ფაქტორებს. სწორედ ეს გარემოებები განაპირობებს იმას, რომ BRICS-ის პოლიტიკა ამ ეტაპზე უფრო მეტად ფინანსური ავტონომიის ზრდის ინსტრუმენტია, ვიდრე დოლარის გლობალური დომინაციის სრულფასოვანი ალტერნატივა.

3.7 ძირითადი ნაწილის საერთო ლოგიკა

ძირითადი ნაწილის საერთო ლოგიკა არის ის, რომ BRICS-ის დედოლარიზაცია უნდა შეფასდეს როგორც მრავალდონიანი პროცესი. ერთ დონეზე არსებობს პოლიტიკური დისკურსია, სადაც წევრები საუბრობენ უფრო მრავალპოლარულ ფინანსურ სისტემაზე. მეორე დონეზე არსებობს ინსტიტუციური განვითარება, სადაც იქმნება ბანკები, რეზერვების მექანიზმები და გადახდის ინიციატივები. მესამე დონეზე არსებობს პრაქტიკული შედეგები, სადაც ზოგიერთ სფეროში ნამდვილად

იზრდება ეროვნული ვალუტების გამოყენება. მეოთხე დონეზე კი რჩება გლობალური ფინანსური სისტემა, სადაც დოლარი კვლავ ინარჩუნებს მნიშვნელოვან უპირატესობას.

ამ სტრუქტურის დახმარებით ნაშრომი შეძლებს საკვლევ კითხვაზე თანმიმდევრული პასუხის გაცემას. თუ კვლევა მხოლოდ BRICS-ის დეკლარაციებს აღწერს, მაშინ შეიძლება შექმნას გადაჭარბებული შთაბეჭდილება, თითქოს დედოლარიზაცია სწრაფად მიმდინარეობს. თუ კვლევა მხოლოდ დოლარის გლობალურ სტატისტიკას უყურებს, მაშინ შეიძლება ვერ დაინახოს ის ცვლილებები, რომლებიც ბლოკის შიგნით და ორმხრივი ურთიერთობების დროს ხდება, ამიტომ აუცილებელია ორივე დონის ერთად განხილვა. სწორედ ეს აძლევს ნაშრომს შესაძლებლობას, დაასაბუთოს ნაწილობრივი ეფექტიანობის არგუმენტი.

ამგვარად, მესამე თავი ნაშრომში ასრულებს გზამკვლევის ფუნქციას. იგი აჩვენებს, როგორ დაიშლება კვლევა თემატურ ნაწილებად და რა როლს შეასრულებს თითოეული თავი საკვლევი კითხვის განხილვაში.

4. ძირითადი მიგნებები და თეორიული ანალიზი

ძირითადი მიგნებები აჩვენებს რამდენიმე მნიშვნელოვან მიმართულებას. პირველი მიგნება არის ის, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა რეალური პროცესია და არ შეიძლება შეფასდეს მხოლოდ სიმბოლურ რიტორიკად. 2009 წლიდან დღემდე ჯგუფმა შექმნა ფინანსური თანამშრომლობის ინსტიტუტები, გააძლიერა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის იდეა, წამოწია ალტერნატიული გადახდის მექანიზმების საკითხი და დოლარზე დამოკიდებულება საერთაშორისო დღის წესრიგის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემად აქცია. ამ მხრივ BRICS-ის პოლიტიკას აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა, რადგან იგი აჩვენებს, რომ გლობალური სამხრეთის ნაწილი ცდილობს ფინანსური ავტონომიის გაზრდას.

მეორე მიგნება არის ის, რომ ეს პროცესი უფრო თვალსაჩინოა შიდა და ორმხრივ დონეზე, ვიდრე გლობალურ დონეზე. BRICS-ის წევრებს შეუძლიათ კონკრეტულ პარტნიორებთან ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაზრდა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც არსებობს პოლიტიკური მოტივაცია ან სანქციებისგან თავის არიდების საჭიროება. თუმცა გლობალური სავალუტო სისტემა ბევრად უფრო რთული ადგილია. საერთაშორისო რეზერვები, ინვესტიციები, საბანკო ტრანზაქციები და კაპიტალის ბაზრები ერთიანად არ იცვლება მხოლოდ იმით, რომ რამდენიმე სახელმწიფო ახალ პოლიტიკურ მიზანს აცხადებს.

მესამე მიგნება უკავშირდება ინსტიტუციური მექანიზმების შეზღუდულობას. ახალი განვითარების ბანკი და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმება მნიშვნელოვანია, რადგან ისინი BRICS-ის ფინანსურ თანამშრომლობას ინსტიტუციურ ფორმას აძლევს. თუმცა მათი როლი ჯერ კიდევ არაა ფართომასშტაბიანი. ისინი ვერ ცვლიან დასავლური ფინანსური მექანიზმების მასშტაბსა და იმ ნდობას, რომელიც გლობალურ ინვესტორებს ამერიკული

ფინანსური სისტემის მიმართ აქვთ. ამიტომ ინსტიტუტების არსებობა მიუთითებს პროგრესზე, მაგრამ არა სისტემურ გარდატეხაზე.

მეოთხე მიგნება არის ის, რომ დოლარის დომინანცია ინარჩუნებს ძალას არა მხოლოდ აშშ-ის პოლიტიკური გავლენის გამო, არამედ ბაზრების ყოველდღიური ქცევის შედეგად. თუ ეკონომიკურ აქტორებს სჭირდებათ სტაბილური და ფართოდ მიღებული ვალუტა, ისინი ხშირად კვლავ დოლარს ირჩევენ. ალტერნატიულ ვალუტებზე გადასვლა მოითხოვს კურსის რისკის გათვალისწინებას, სამართლებრივი გარემოს შეფასებას, ფინანსური ინსტრუმენტების ხელმისაწვდომობასა და პარტნიორების ნდობას. ამიტომ დედოლარიზაცია ვერ იქნება მხოლოდ პოლიტიკური ბრძანებით განხორციელებული პროცესი.

მეხუთე მიგნება უკავშირდება BRICS-ის შიდა ერთიანობის პრობლემას. ჯგუფის წევრებს აქვთ საერთო უკმაყოფილება დასავლური დომინაციის მიმართ, მაგრამ მათი ინტერესები ყოველთვის ერთნაირი არ არის. რუსეთი ცდილობს სწრაფად შეამციროს დასავლურ ფინანსურ სისტემაზე დამოკიდებულება, რადგან სანქციების გავლენა მისთვის პირდაპირია. ჩინეთი ცდილობს იუანის როლის ზრდას, მაგრამ გრძელვადიან და კონტროლირებულ გზას ირჩევს. ინდოეთი არ არის მზად მთლიანად ჩაერთოს ანტიდოლარულ ბლოკში, რადგან მას სჭირდება ურთიერთობა როგორც BRICS-ის წევრებთან, ისე დასავლურ ბაზრებთან. ბრაზილიისა და სამხრეთ აფრიკისთვის კი საკითხი უფრო მეტად დაკავშირებულია განვითარების დაფინანსებასთან და გლობალურ მმართველობაში წარმომადგენლობასთან.

კვლევა ეფუძნება საერთაშორისო ურთიერთობების ნეორეალისტურ თეორიას, რომელიც საერთაშორისო სისტემას განიხილავს როგორც ანარქიულ გარემოს, სადაც სახელმწიფოები მოქმედებენ საკუთარი უსაფრთხოების, გავლენისა და გადარჩენის უზრუნველყოფის მიზნით. ნეორეალიზმის მიხედვით, საერთაშორისო სისტემაში არ არსებობს ცენტრალური ხელისუფლება, რომელიც სახელმწიფოების ქცევას გააკონტროლებდა, რის გამოც თითოეული სახელმწიფო იძულებულია თავად იზრუნოს საკუთარი ინტერესების დაცვაზე. სწორედ ამიტომ სახელმწიფოები მუდმივად ცდილობენ ძალაუფლების გაზრდას, სტრატეგიული ავტონომიის მოპოვებასა და სხვა ძლიერ აქტორებზე დამოკიდებულების შემცირებას.

ნეორეალიზმის ერთ-ერთი მთავარი იდეა არის ძალთა ბალანსის (Balance of Power) კონცეფცია. თეორიის თანახმად, როდესაც საერთაშორისო სისტემაში ერთი სახელმწიფო ან სახელმწიფოთა ჯგუფი ზედმეტად ძლიერდება, სხვა აქტორები ცდილობენ მისი გავლენის დაბალანსებას. ეს დაბალანსება შეიძლება განხორციელდეს როგორც სამხედრო, ისე ეკონომიკური და პოლიტიკური ინსტრუმენტების გამოყენებით. თანამედროვე საერთაშორისო სისტემაში ფინანსური და ეკონომიკური რესურსები ძალაუფლების მნიშვნელოვან წყაროდ იქცა, რის გამოც ფინანსური პოლიტიკაც ძალთა ბალანსის ფორმირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად შეიძლება განვიხილოთ.

კვლევის შედეგების ანალიზი აჩვენებს, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა სწორედ ამ ლოგიკას შეესაბამება. ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოები ცდილობენ შეამცირონ დამოკიდებულება იმ ფინანსურ სისტემაზე, რომელიც დიდწილად ამერიკის შეერთებული შტატების ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გავლენასთან არის დაკავშირებული. ამიტომ დედოლარიზაცია შეიძლება განვიხილოთ როგორც ფინანსური ბალანსირების მექანიზმი, რომლის მიზანია საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში არსებული ძალთა განაწილების ნაწილობრივი კორექტირება.

კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა, რომ BRICS-ის წევრი სახელმწიფოებისთვის ფინანსური ავტონომიის საკითხი მხოლოდ ეკონომიკური პრობლემა არ არის. იგი უშუალოდ უკავშირდება სახელმწიფოების უსაფრთხოებასა და სტრატეგიულ დამოუკიდებლობას. განსაკუთრებით 2022 წლის შემდეგ განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ ფინანსური მექანიზმები საერთაშორისო პოლიტიკაში შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც ზეწოლის ინსტრუმენტი. რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულმა სანქციებმა და ფინანსურმა შეზღუდვებმა ნათლად წარმოაჩინა, რომ გლობალურ ფინანსურ სისტემაზე მაღალი დამოკიდებულება სახელმწიფოებისთვის გარკვეულ რისკებს ქმნის.

ნეორეალიზმის პერსპექტივიდან ეს სრულიად ლოგიკური მოვლენაა. თეორია ვარაუდობს, რომ ჰეგემონური ძალა საკუთარ უპირატესობებს საერთაშორისო სისტემაში გავლენის შესანარჩუნებლად იყენებს. შესაბამისად, სხვა სახელმწიფოები ცდილობენ ისეთი მექანიზმების შექმნას, რომლებიც მათ ამ გავლენისგან ნაწილობრივ მაინც გაათავისუფლებს. BRICS-ის ფინანსური პოლიტიკა სწორედ ამ პროცესის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ორგანიზაციის წევრები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობის გაფართოებას. ნეორეალიზმის ფარგლებში ეს შეიძლება შეფასდეს როგორც ეკონომიკური დამოუკიდებლობის ზრდის მცდელობა. როდესაც საერთაშორისო ვაჭრობა ნაკლებად არის დამოკიდებული ერთ კონკრეტულ ვალუტაზე, სახელმწიფოებს მეტი შესაძლებლობა ეძლევათ საკუთარი ეკონომიკური პოლიტიკა გარე ზეწოლის გარეშე განახორციელონ. სწორედ ამიტომ ეროვნული ვალუტების გამოყენების ზრდა BRICS-ისთვის არა მხოლოდ ეკონომიკურ, არამედ სტრატეგიულ მნიშვნელობასაც ატარებს.

ამავე დროს, კვლევამ აჩვენა, რომ BRICS-ის მიერ შექმნილი ინსტიტუტები - ახალი განვითარების ბანკი (NDB) და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმება (CRA), ასევე შეიძლება აიხსნას ნეორეალისტური თეორიით. ნეორეალიზმი ხაზს უსვამს, რომ სახელმწიფოები ინსტიტუტებს მაშინ ქმნიან, როდესაც ისინი მათ ეროვნულ ინტერესებს ემსახურება. BRICS-ის ფინანსური ინსტიტუტები სწორედ იმ მიზნით შეიქმნა, რომ წევრ სახელმწიფოებს ჰქონოდათ დამატებითი ფინანსური რესურსები და ნაკლებად ყოფილიყვნენ დამოკიდებული დასავლურ ინსტიტუტებზე, როგორცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი.

მიუხედავად ამისა, კვლევის შედეგები ასევე ადასტურებს ნეორეალიზმის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან მტკიცებას - საერთაშორისო სისტემაში ჰეგემონური პოზიციის შეცვლა რთული და ხანგრძლივი პროცესია. ამერიკული დოლარის დომინანცია მხოლოდ პოლიტიკური გავლენის შედეგი არ არის. იგი ეფუძნება ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ფინანსური ბაზრების სიღრმეს, ინსტიტუციურ სტაბილურობასა და საერთაშორისო ნდობას. სწორედ ამიტომ BRICS-ის მიერ განხორციელებული ინიციატივები, მიუხედავად მათი მნიშვნელობისა, ჯერჯერობით ვერ ქმნის ისეთ ალტერნატივას, რომელიც დოლარის პოზიციას არსებითად შეასუსტებდა.

კვლევამ ასევე გამოავლინა ორგანიზაციის შიდა შეზღუდვები, რომლებიც ნეორეალიზმის ჩარჩოში კარგად აიხსნება. BRICS-ის წევრი სახელმწიფოები არ წარმოადგენენ ერთიან პოლიტიკურ ერთეულს. მათ განსხვავებული ეკონომიკური შესაძლებლობები, რეგიონული ინტერესები და საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები აქვთ. ჩინეთის, ინდოეთის, რუსეთის, ბრაზილიისა და სამხრეთ აფრიკის ინტერესები ყოველთვის არ ემთხვევა ერთმანეთს. შესაბამისად, მიუხედავად საერთო მიზნებისა, ორგანიზაციის შიგნით სრული კოორდინაციის მიღწევა რთულია.

ნეორეალიზმის მიხედვით, სახელმწიფოები საერთაშორისო თანამშრომლობაში მონაწილეობენ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს მათ ეროვნულ ინტერესებს შეესაბამება. სწორედ ამიტომ BRICS-ის თანამშრომლობა ხშირად შეზღუდულია იმ დონით, რამდენადაც წევრი სახელმწიფოები საკუთარ ინტერესებს ერთმანეთთან ათანხმებენ. ეს გარემოება ნაწილობრივ ხსნის იმას, თუ რატომ ვითარდება დედოლარიზაციის პროცესი შედარებით ნელა და რატომ არ არსებობს ორგანიზაციის შიგნით ერთიანი ხედვა ისეთი საკითხების მიმართ, როგორიცაა საერთო ვალუტის შექმნა ან ფინანსური ინტეგრაციის გაღრმავება.

კვლევის შედეგები ასევე მიუთითებს, რომ BRICS-ის პოლიტიკა უფრო მეტად რეფორმისტული ხასიათისაა, ვიდრე რევოლუციური. ორგანიზაცია არ ცდილობს არსებული ფინანსური წესრიგის დაუყოვნებლივ ჩანაცვლებას. მისი ძირითადი მიზანია საერთაშორისო ფინანსური სისტემის დივერსიფიკაცია და წევრი სახელმწიფოებისთვის დამატებითი არჩევანის შექმნა. ნეორეალიზმის თვალსაზრისით, ასეთი მიდგომა უფრო რეალისტურ სტრატეგიას წარმოადგენს, რადგან საერთაშორისო სისტემის ფუნდამენტური ტრანსფორმაცია დიდი რესურსებისა და ხანგრძლივი დროის მოთხოვნას უკავშირდება.

ამრიგად, თეორიულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა სრულად ჯდება ნეორეალიზმის ფარგლებში. ორგანიზაციის საქმიანობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც ფინანსური ბალანსირების სტრატეგია, რომლის მიზანია ჰეგემონურ ფინანსურ სისტემაზე დამოკიდებულების შემცირება და წევრი სახელმწიფოების ავტონომიის გაზრდა. თუმცა კვლევა ასევე ადასტურებს, რომ საერთაშორისო ფინანსური წესრიგის შეცვლა გაცილებით რთული პროცესია, ვიდრე

ცალკეული ინსტიტუტების შექმნა ან ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება. შედეგად, BRICS-ის პოლიტიკა ამ ეტაპზე უფრო მეტად ფინანსური დამოუკიდებლობის გაძლიერების ინსტრუმენტად გვევლინება, ვიდრე დოლარის დომინაციის სრულფასოვან ალტერნატივად.

დასკვნა

წინამდებარე კვლევის მიზანი იყო BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკის ანალიზი და იმის შეფასება, თუ რამდენად ეფექტიანად ახერხებს ორგანიზაცია საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში ამერიკული დოლარის დომინაციის შემცირებას. კვლევა ეფუძნებოდა ნეორეალიზმის თეორიულ ჩარჩოს, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოები საერთაშორისო სისტემაში საკუთარი უსაფრთხოების, ავტონომიისა და გავლენის გასაზრდელად ცდილობენ ძლიერ აქტორებზე დამოკიდებულების შემცირებას და ძალაუფლების დაბალანსებას. სწორედ ამ პერსპექტივიდან იქნა გაანალიზებული BRICS-ის ფინანსური თანამშრომლობა, ინსტიტუციური განვითარება და დედოლარიზაციის მიმართულებით განხორციელებული პოლიტიკა.

კვლევის ფარგლებში განხილულმა ისტორიულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ დოლარის გლობალური დომინაცია არ წარმოადგენს მხოლოდ ამერიკის პოლიტიკური ძალაუფლების შედეგს. იგი ეფუძნება მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჩამოყალიბებულ საერთაშორისო ეკონომიკურ წესრიგს, ამერიკული ფინანსური ბაზრების სიღრმეს, საერთაშორისო ნდობასა და მრავალწლიანი ინსტიტუციური განვითარების პროცესს. სწორედ ამიტომ დოლარის პოზიცია საერთაშორისო ფინანსურ სისტემაში განსაკუთრებული მდგრადობით ხასიათდება და მისი ჩანაცვლება მოკლე ვადაში პრაქტიკულად შეუძლებელია.

კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ BRICS-ის ფორმირება და განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება საერთაშორისო სისტემაში ძალთა განაწილების ცვლილებას. ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოები მიიჩნევენ, რომ არსებული ფინანსური წესრიგი სრულად ვერ ასახავს განვითარებადი ეკონომიკების ინტერესებს და მნიშვნელოვან უპირატესობას ანიჭებს დასავლურ სახელმწიფოებს, განსაკუთრებით კი ამერიკის შეერთებულ შტატებს. სწორედ ამ უკმაყოფილებამ შექმნა საფუძველი ისეთი ფინანსური თანამშრომლობისთვის, რომელიც წევრ სახელმწიფოებს მეტ ავტონომიასა და ალტერნატიულ შესაძლებლობებს შესთავაზებდა.

ანალიზმა დაადასტურა, რომ 2014 წლის შემდეგ BRICS-მა შეძლო მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური განვითარების მიღწევა. ახალი განვითარების ბანკის (NDB) და კონტინგენტური რეზერვების შეთანხმების (CRA) შექმნამ ორგანიზაციას მისცა შესაძლებლობა, გარკვეულწილად გაეძლიერებინა საკუთარი

ფინანსური შესაძლებლობები და შეემცირებინა დამოკიდებულება ტრადიციულ საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუტებზე. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული მექანიზმები ჯერ კიდევ მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის შესაძლებლობებს, მათი არსებობა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია ფინანსური ავტონომიის მიმართულებით.

კვლევის ერთ-ერთ მთავარ მიგნებას წარმოადგენს ის, რომ 2022 წლის შემდეგ დედოლარიზაციის პროცესი მნიშვნელოვნად დაჩქარდა. რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულმა ფინანსურმა სანქციებმა, საერთაშორისო პოლიტიკური დამაბულობის ზრდამ და ფინანსური მექანიზმების გეოპოლიტიკური ინსტრუმენტის სახით გამოყენებამ BRICS-ის წევრ სახელმწიფოებში გააძლიერა ფინანსური დამოუკიდებლობის მოთხოვნა. შედეგად, გაიზარდა ეროვნული ვალუტებით ვაჭრობა, გააქტიურდა ალტერნატიული გადახდის სისტემების განვითარებაზე მუშაობა და გაძლიერდა საერთაშორისო ფინანსური სისტემის დივერსიფიკაციის შესახებ დისკუსია.

მიუხედავად ამისა, კვლევამ აჩვენა, რომ BRICS-ის მიერ განხორციელებული პოლიტიკა ვერ უზრუნველყოფს დოლარის გლობალური დომინაციის სწრაფ ან სრულფასოვან ჩანაცვლებას. მართალია, ეროვნული ვალუტების გამოყენება გაიზარდა და ორგანიზაციამ გარკვეული ინსტიტუციური წარმატებები მოიპოვა, თუმცა საერთაშორისო ფინანსური სისტემის ძირითადი სტრუქტურა კვლავ დოლარის გარშემო რჩება ორგანიზებული. საერთაშორისო ვაჭრობის, რეზერვების, კაპიტალის ბაზრებისა და საერთაშორისო გადახდების მნიშვნელოვან ნაწილში ამერიკული ვალუტა კვლავ წამყვან პოზიციას იკავებს.

კვლევის ჰიპოთეზა ვარაუდობდა, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა ხელს უწყობს წევრი სახელმწიფოების ფინანსური ავტონომიის ზრდას, თუმცა ვერ ქმნის დოლარის სრულფასოვან ალტერნატივას. ჩატარებულმა ანალიზმა ეს ჰიპოთეზა დაადასტურა. ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული ინიციატივები რეალურად ზრდის ფინანსური დამოუკიდებლობის შესაძლებლობას ცალკეულ სფეროებში, მაგრამ მათი გავლენა საერთაშორისო ფინანსური სისტემის მთლიან ტრანსფორმაციაზე ჯერ კიდევ მცირეა.

კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც ზღუდავს BRICS-ის შესაძლებლობებს. პირველ რიგში, ეს არის დოლარის სტრუქტურული უპირატესობა და საერთაშორისო ეკონომიკაში მისი ღრმად ფესვგადგმული პოზიცია. მეორე, ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოებს შორის არსებული ეკონომიკური და პოლიტიკური განსხვავებები, რომლებიც ერთიანი სტრატეგიის განხორციელებას ართულებს. მესამე, BRICS-ის ინსტიტუციური შესაძლებლობები ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ არსებულ გლობალურ ფინანსურ წესრიგს სრულფასოვანი კონკურენცია გაუწიოს. ამასთანავე, საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებზე ნდობის საკითხი კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება.

ნეორეალიზმის თეორიული პერსპექტივიდან მიღებული შედეგები ადასტურებს, რომ BRICS-ის საქმიანობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც ფინანსური ბალანსირების მცდელობა. ორგანიზაცია ცდილობს შეამციროს დასავლურ ფინანსურ მექანიზმებზე დამოკიდებულება და შექმნას ისეთი ინსტრუმენტები, რომლებიც წევრ სახელმწიფოებს მეტ სტრატეგიულ ავტონომიას მისცემს. თუმცა, როგორც ნეორეალიზმი ვარაუდობს, ჰეგემონური სისტემის ცვლილება ხანგრძლივ პროცესს წარმოადგენს და მოითხოვს გაცილებით მეტ ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და ინსტიტუციურ რესურსს, ვიდრე ამჟამად BRICS-ს გააჩნია.

შესაბამისად, კვლევის მთავარი დასკვნა მდგომარეობს იმაში, რომ BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა ნაწილობრივ ეფექტიანია. ორგანიზაციამ შეძლო ფინანსური თანამშრომლობის გაღრმავება, ალტერნატიული ინსტიტუტების შექმნა და ეროვნული ვალუტების გამოყენების გაფართოება, რაც წევრი სახელმწიფოების ფინანსურ ავტონომიას ზრდის. თუმცა ამ ეტაპზე იგი ვერ ქმნის ისეთ გლობალურ ფინანსურ ალტერნატივას, რომელიც დოლარის დომინანტურ პოზიციას არსებითად შეასუსტებდა.

ამრიგად, BRICS-ის დედოლარიზაციის პოლიტიკა უნდა შეფასდეს არა როგორც დასრულებული შედეგი, არამედ როგორც მიმდინარე და გრძელვადიანი პროცესი. მისი წარმატება საბოლოოდ დამოკიდებული იქნება ორგანიზაციის ინსტიტუციურ განვითარებაზე, წევრ სახელმწიფოებს შორის კოორდინაციის გაღრმავებაზე, ალტერნატიული ფინანსური მექანიზმების ეფექტიანობაზე და იმაზე, თუ როგორ განვითარდება საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემო მომავალ წლებში. არსებული ტენდენციები მიუთითებს, რომ BRICS შემდეგს ფინანსური ავტონომიის ეტაპობრივ ზრდას, თუმცა დოლარის გლობალური დომინაციის სრულფასოვანი ჩანაცვლება უახლოეს მომავალში ნაკლებად მოსალოდნელია.

5. ბიბლიოგრაფია

Strange, S. (1988). States and markets: An introduction to international political economy. Pinter Publishers.

Helleiner, E. (1994). States and the reemergence of global finance: From Bretton Woods to the 1990s. Cornell University Press.

Eichengreen, B. (2011). Exorbitant privilege: The rise and fall of the dollar and the future of the international monetary system. Oxford University Press.

- Cohen, B. J. (2012). The benefits and costs of an international currency: Getting the calculus right. *Open Economies Review*, 23(1), 13-31.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11079-011-9216-2>
- Cohen, B. J. (2015). *Currency power: Understanding monetary rivalry*. Princeton University Press.
- Kirshner, J. (1995). *Currency and coercion: The political economy of international monetary power*. Princeton University Press.
- Norrlof, C. (2010). *America's global advantage: US hegemony and international cooperation*. Cambridge University Press.
- Norrlof, C. (2014). Dollar hegemony: A power analysis. *Review of International Political Economy*, 21(5), 1042-1070.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09692290.2014.895773>
- McDowell, D. (2021). Financial sanctions and political risk in the international currency system. *Review of International Political Economy*, 28(3), 635-661.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09692290.2020.1736126>
- McDowell, D. (2023). *Bucking the buck: US financial sanctions and the international backlash against the dollar*. Oxford University Press.
- O'Neill, J. (2011). *The growth map: Economic opportunity in the BRICs and beyond*. Portfolio/Penguin.
- Liu, Z. Z., & Papa, M. (2022). *Can BRICS de-dollarize the global financial system?* Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/elements/can-brics-dedollarize-the-global-financial-system/0AEF98D2F232072409E9556620AE09B0>
- Roberts, C. A., Armijo, L. E., & Katada, S. N. (2018). *The BRICS and collective financial statecraft*. Oxford University Press.
- Armijo, L. E. (2007). The BRICS countries (Brazil, Russia, India, and China) as analytical category: Mirage or insight? *Asian Perspective*, 31(4), 7-42.
<https://muse.jhu.edu/article/784381>

- Mielniczuk, F. (2013). BRICS in the contemporary world: Changing identities, converging interests. *Third World Quarterly*, 34(6), 1075-1090.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01436597.2013.802506>
- Kahler, M. (2013). Rising powers and global governance: Negotiating change in a resilient status quo. *International Affairs*, 89(3), 711-729. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12041>
- Katada, S. N., Roberts, C., & Armijo, L. E. (2017). The varieties of collective financial statecraft: The BRICS and China. *Political Science Quarterly*, 132(3), 403-433.
<https://academic.oup.com/psq/article-abstract/132/3/403/6847445?redirectedFrom=fulltext>
- Liao, S., & McDowell, D. (2015). Redback rising: China's bilateral swap agreements and renminbi internationalization. *International Studies Quarterly*, 59(3), 401-422.
<https://academic.oup.com/isq/article-abstract/59/3/401/1808284?redirectedFrom=fulltext>
- McDowell, D., & Steinberg, D. A. (2017). Systemic strengths, domestic deficiencies: The renminbi's future as a reserve currency. *Journal of Contemporary China*, 26(108), 801-819. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670564.2017.1337292>
- Asadu, C., Imray, G., Mutsaka, F., & Wiseman, P. (2023, August 18). Emerging economies are pushing to end the dollar's dominance. But what's the alternative? Associated Press.
<https://apnews.com/article/dollar-dominance-brics-summit-global-economy-d4322e1f99480962eccc05628a0ddb64>
- Beck, M., & Magdy, M. (2025, July 6). Decade-old local currency push by BRICS is still a pipe dream. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-07-06/decade-old-local-currency-push-by-brics-is-still-a-pipe-dream>
- Cerullo, M. (2024, December 2). Why is Trump threatening a 100% tariff on the BRICS nations? CBS News. <https://www.cbsnews.com/news/trump-tariffs-brics-nations-china-russia-brazil/>
- Galarraga Gortázar, N. (2025, July 5). El banco de los BRICS impulsará las divisas locales sin aventurarse a una moneda propia. *El País*. <https://elpais.com/america/2025-07-05/el-banco-de-los-brics-impulsara-las-monedas-locales-sin-aventurarse-a-una-moneda-propia.html>

- Hirschfeld, A. (2025, July 30). 'Exorbitant privilege': Can the US dollar maintain its global dominance? Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/economy/2025/7/30/exorbitant-privilege-can-the-us-dollar-maintain-its-global-dominance>
- Reuters. (2023, August 24). BRICS should strengthen cross-border payment cooperation: China. Reuters. <https://www.reuters.com/world/brics-nations-should-strengthen-cooperation-cross-border-payment-china-2023-08-24/>
- Savage, R., & du Plessis, C. (2023, July 20). BRICS currency not on August summit agenda, South African official says. Reuters. <https://www.reuters.com/world/brics-currency-not-august-summit-agenda-south-african-official-2023-07-20/>
- Shalal, A. (2024, June 25). US dollar's dominance secure, BRICS see no progress on de-dollarization - report. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/currencies/us-dollars-dominance-secure-brics-see-no-progress-de-dollarization-report-2024-06-25/>
- Times of India News Desk. (2025, August 14). 'Not part of financial agenda': India reaffirms stance on de-dollarisation in Brics, focuses on local currency trade. The Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/not-part-of-financial-agenda-india-reaffirms-stance-on-de-dollarisation-in-brics-focuses-on-local-currency-trade/articleshow/123309983.cms>
- Wintour, P. (2024, October 23). Putin calls for alternative international payment system at Brics summit. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/23/putin-world-economy-bloc-brics-summit>
- Gilpin, R. (2001). Global political economy: Understanding the international economic order. Princeton University Press.
- Prasad, E. S. (2014). The dollar trap: How the U.S. dollar tightened its grip on global finance. Princeton University Press.
- Stuenkel, O. (2017). BRICS and the future of global order. Lexington Books.
- Chinn, M. D., & Frankel, J. A. (2008). Why the euro will rival the dollar. International Finance, 11(1), 49–73. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2362.2008.00215.x>

- Drezner, D. W. (2015). Targeted sanctions in a world of global finance. *International Interactions*, 41(4), 755–764.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03050629.2015.1041297>
- Eichengreen, B., & Kawai, M. (2015). Issues for renminbi internationalization. *Asian Development Review*, 32(1), 35–68.
https://www.worldscientific.com/doi/10.1162/ADEV_a_00044
- Mohsin, S., Jacobs, J., & Cook, N. (2024, April 26). Trump advisers discuss penalties for nations moving away from the dollar. Bloomberg.
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-25/trump-advisers-discuss-penalties-for-nations-moving-away-from-the-dollar>
- Reuters. (2024, December 17). What is a BRICS currency and is the U.S. dollar in trouble? Reuters. <https://www.reuters.com/markets/currencies/what-is-brics-currency-is-us-dollar-trouble-2024-12-17/>
- Shalal, A. (2024, June 25). US dollar's dominance secure, BRICS see no progress on de-dollarization – report. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/currencies/us-dollars-dominance-secure-brics-see-no-progress-dedollarization-report-2024-06-25/>